

या अंकात

पान ०२ शिक्षणाची ऐशी तैशी

पान ०४ लॉकडाऊन आणि निसर्ग

पान ०६ टेबल टेनिस आणि दांडी गुल !

पान ११ माझी शाळा (एका विद्यार्थिनी या दृष्टिकोनातून)

पान ३

सिद्धार्थ सबापथी... फुटबॉलकोच, मार्गदर्शक, व्यवस्थापक आणि फुटबॉल लीगाचा जनक

आला पावसाळा वॉर्ड सांभाळा

जून महिना सुरू झाला की चाहूल लागते ती पावसाळ्याची. मग साठणारे पाणी, पडणारी झाडे, ट्रॅफिक जॅम आणि येणारे साथीचे रोग जसे डेंग्यू मलेरिया कावीळ इत्यादी, ह्या सर्वांचे मूळ असते साठणाऱ्या पाण्यात. हे पाणी साठु नये यासाठी खबरदारीचे उपाय करता ते ती महानगरपालिका. मुळातच चाललेला कोरोनाचा हेदोस, त्यात तोत्के वादळाने मुंबईला दिलेला फटका, त्यामुळे झालेली अनेक झाडांची पडझड व त्यातील आठ दहा झाडे तर घरांवर पडलेली.

पडल्याने पुन्हा सफाई करावी लागली. त्याच बरोबरीने ऊंदीर, घुशी आदींचा नाश करण्याचे काम चालू आहे. आर्सेनिक सारखे औषध वॉर्ड ८४ मध्ये गेल्यावर्षी सर्वांना वाटले गेले होते. यावर्षी ज्यांनी मागणी केली त्या सर्व सोसायट्यांना हे औषध पुरवले गेले मात्र संभाजीनगर, साई वाडी सारख्या मोठ्या वस्त्यांत सर्वच लोकांना पुरवण्यात आले.

पाल्यांत ज्यांच्यामुळे पाणी तुंबणे, घरात शिरणे मोठ्या प्रमाणात होते असे दोन मोठे नाले आहेत. त्यातील एक हनुमान मंदिर, रेलवे कॉलनी करत महात्मा गांधी रोड जोडला जाणारा. त्यातील हनुमान मंदिर ते रेल्वे कॉलनी गटार दीडपट मोठे केले व पुढील महात्मा गांधी रस्त्यापर्यंत गटार मोठे करण्याचे काम चालू आहे. वादळाने त्यात व्यत्यय आला तरी पावसाळ्यापूर्वी काम पूर्ण करण्याचे प्रयत्न चालू आहेत. तर दुसरा जीवन विकास मार्ग, वनामठे गल्ली,

अशावेळी या सर्व परिस्थितीत पाल्यांत पावसाळ्यापूर्वी करावयाच्या कामांचा आढावा 'आम्ही पार्लेकर' ने घेतला.

पाल्यांच्या तीन वॉर्डचे नगरसेवक अभिजीत सामंत, ज्योती अळवणी व विनी डिसूजा. पाल्यांत प्रथम जोरात केले गेलेले मुख्य काम म्हणजे वादळात पडलेली झाडे, फांद्या उचलणे. सर्वात प्रथम घरांवर पडलेली झाडे उचलून त्यांना मोकळे करण्यात आले. आठवड्याभरातच सर्व फांद्या, पाचोळा उचलून स्वच्छ केला गेला. यावेळी रिमोट कंट्रोल जेसीबी आणल्याने कामे वेगात करता आली. असे अभिजीत सामंत यांनी सांगितले. नालेसफाईचे काम चालूच आहे. त्यात अनेक ठिकाणी पाचोळा, माती वादळाने

विजयनगरला जाणार्या नाल्याच्या रुंदीकरणाचे काम पूर्ण झाले आहे. सावरकर उद्यान मध्ये पाणी तुंबत असे. तेथे अंतर्गत गटार काढून पाणी मुरण्याची (ज्यामुळे वॉटर लेव्हल वाढेल) व जास्तीचे वाहून जाईल यासाठीचे काम पूर्ण झाले असल्याची माहितीही अभिजीत सामंत यांनी दिली.

मनसेचे समीर काळे यांच्या म्हणण्यानुसार नुकत्याच येऊन गेलेल्या वादळात पडलेल्या झाडांचे ऑडके अजुनही काही सोसायटींच्या आवारात तसेच पडून आहेत. नालेसफाईचे काम पूर्ण झाले नसून बाजूला काढलेल्या मातीचे, चिखलाचे ढिगारे साफ केले गेले नाहीयेत. चामुंडा हेरिटेज जवळील नाला रुंदीकरणाचे काम

अपूर्ण असल्याचीही त्यांनी तक्रार केली.

इतर दोन्ही वॉर्डतही नालेसफाईची कामे ५० टक्के पूर्ण झाली असून पावसाळ्यापर्यंत कामे पूर्ण होतील अशी आशा ज्योती अळवणी व विनी डिसूजा यांनी व्यक्त केली. मात्र बामणवाडा परिसरातील नाला रुंदीकरणासाठी म्हणावे तितके सहकार्य मिळत नसल्याची तक्रारही डिसूजा यांनी केली. तसेच श्रद्धानंद रोडचा मिलन सबवे उड्डाण पुलाला जोडला जाणारा विभाग, मिलन सबवे जवळील वसाहती या पाल्यांच्या टोकाकडील वस्त्यांमध्ये जेथे सर्वात जास्त पाणी साठते, तो भाग अजुनही दुर्लक्षित असल्याची भावना शिवसेनेचे युवानेते सिद्धेश पवार यांनी व्यक्त केली.

15% Off
On orders above 1500

Green house
RESTAURANT & BAR

Your favourite Indian, tandoori, Chinese and Kolhapuri Dishes now delivered to you

Order Now Tel :: 022-26151104 / 022-26102593
Mob :: 91677 12275 / 91677 12279

You can order online from Zomato and Swiggy also

GOLDEN GATE PROGRAMME
107 B, 1st Floor, Hemu Arcade, Vile Parle (W), Mumbai 400056
www.goldengatetoit.co.in

ATTENTION

STD-X STUCENTS (ICSE, CBSE, IGCSE, SSC) 2 YEAR GROUP TUITION PROGRAMME FOR

JEE MAIN AND JEE ADVANCED Covering	JEE MAIN AND MHT CET Covering
JEE Main, JEE Advanced, BITSAT, MHT CET	XI, XII (HSC), MHT CET, JEE MAIN
Chemistry : Dr. U.R. Kapadi Ph.D., IIT (Bombay) Prof. Tarun Ahirwar B.Tech. (IIT ISM Dhanbad)	Chemistry : Dr. U.R. Kapadi Ph.D., IIT (Bombay) Prof. Pritam Panchal M.Sc., IIT (Bombay)
Physics : Prof. Manoj Karmarkar M.Tech., IIT (Bombay) Prof. Indraneel Naik M.Tech. (NIT)	Physics : Prof. Devendra Verma M.Sc. Physics Prof. Saurabh Phansalkar M.Sc. Physics
Mathematics : Prof. Vinayak Antarkar B.Tech., IIT (Bombay)	Mathematics : Prof. Vinayak Antarkar B.Tech., IIT (Bombay) Prof. C.C. Thite B.Tech., IIT (Delhi)

Seminars / Entrance Tests / Counselling Sessions. CONTACT US : Prashant Sir : 7039679129 / 9004607404

संपादकीय

आपण वयाने कितीही मोठे झालो तरी बालपणीच्या आठवणींनी मनाचा एक कोपरा सदैव आनंदी, टवटवीत असतो. त्यावेळचे मित्र-मैत्रिणी, खेळ, दंगा मस्ती हे सगळे आठवून खूप मजा येते पण या सर्वात जास्त आठवते ती आपली शाळा. आपल्या लहानपणाचा केंद्रबिंदू. आपला वर्ग, आपला बाक, आपला बेंच पार्टनर, इतर वर्गमित्र, ह्या सर्वांनीच आपले बालपण विविधरंगी आणि समृद्ध केले आहे. शाळेत वेळेवर पोहोचण्यासाठीची लगबग, सुंदर भावगीतांच्या रेकॉर्ड्स, कधीतरी अचानक मिळणाऱ्या ऑफ पिरियड चा आनंद, सुट्टीत एकत्र बसून एकमेकांचा डबा खाण्यातली मजा, न केलेल्या ग्रुहपाठासाठी खावा लागलेला ओरडा व क्वचित प्रसंगी मार, सुट्टीत व शाळा सुटल्यावर अटीतटीने खेळल्या जाणार्या मॅचेस आणि त्यातील भांडणे, काय काय म्हणून आठवायचे? आजही शाळेवरून जाताना नजर शाळेच्या इमारतीकडे, आपल्या वर्गाकडे जातेच आणि हो, ज्यावर आपण मनसोक्त बागडलो ते शाळेचे ग्राउंड सुद्धा डोळ्यात साठवून ठेवावेसे वाटते.

पार्ले टिळक विद्यालयाला या ९ जून ला १०० वर्षे पूर्ण होत आहेत. फक्त शाळेतील शिक्षकांसाठी व विद्यार्थ्यांसाठीच नव्हे तर समस्त पार्लेकरांसाठी हा अत्यंत आनंदाचा आणि अभिमानाचा क्षण आहे. पार्ल्याच्या जडण घडणीत पार्ले टिळक विद्यालयाचे खूप महत्वाचे योगदान आहे ह्यात काही शंका नाही. ह्या शतकपूर्तीच्या निमित्ताने शाळेतर्फे एक वैशिष्ट्यपूर्ण स्मरणिका तयार करायचे ठरले व आम्ही काही माजी विद्यार्थ्यांनी ही जबाबदारी आनंदाने स्वीकारली. गेल्या शंभर वर्षांचा लेखाजोखा मांडणे, शाळेच्या उज्ज्वल परंपरेचे योग्य प्रतिबिंब स्मरणिकेत दिसणे हे मोठे आव्हान होते. हे काम व्यवस्थित आणि वेळेत पूर्ण झाल्याचे आज समाधान वाटते. त्या निमित्ताने परत शाळेविषयीच्या आठवणींना उजाळा मिळाला. गेले काही महिने ह्यावर काम करताना अनेक जुने शिक्षक, त्यांची समर्पित वृत्ती, शाळेने घडवलेले असंख्य गुणवंत विद्यार्थी, त्यांचे अफाट कर्तृत्व, ह्या सगळ्याची नव्याने ओळख झाली व आपली शाळा किती महान आहे ह्याची पुन्हा प्रचिती आली.

कुठल्याही समाजाची उंची ही त्यातील शिक्षकांच्या दर्जावरच ठरते असे म्हणतात. शाळेचे नाव जरी विद्यार्थ्यांमुळे मोठे होत असले तरी त्यांना घडवणारे शिक्षकच असतात, होय ना !

दहावीच्या परीक्षा रद्द, नववी दहावीच्या सरासरी मार्गावर उत्तीर्ण करणार, बारावीच्या परीक्षा रद्द. कॉलेज प्रवेशांचे काय? कोणत्या निकषावर प्रवेश देणार? शिक्षण क्षेत्रात सध्या सुरू असलेल्या गोंधळाने भल्याभल्यांची झोप उडवली आहे. गेल्या वर्षी कोविडची पहिली लाट आली आणि त्याचा पहिला फटका बसला तो दहावी, बारावीच्या परीक्षांना. त्यावेळी हे दोन चार महिन्यात संपेल व जग सुरळीत होईल अशी आशा वाटत होती. पण हे संकट लांबतच चालले. आता दुसऱ्या लाटेने परमोच्च बिंदू गाठून ती थोडी ओसरायला लागली आहे असं वाटतंय. पण त्याच वेळी सप्टेंबरला तिसरी लाट येण्याची शक्यता त्या क्षेत्रातील मान्यवर देताहेत. पुन्हा ती लहान मुलांना धोकादायक असल्याची शक्यता वर्तवली जात आहे. अशावेळी या देशातील शिक्षण व्यवस्थेचे काय होणार? हा मोठा प्रश्न उभा राहिला आहे.

मूळातच ऑनलाइन शिक्षण आता कुठे जरा व्यवस्थित मार्गी लागले आहे. कारण सुस्थापित देशांप्रमाणे या सर्व सुखसुविधांचा आपल्याकडे असलेला अभाव. काही टक्के सधन शिक्षण संस्था सोडल्या तर इतर संस्थांकडे असलेल्या पैशाचा अभाव. सरकारी शाळांमधील परिस्थिती तर सांगण्याजोगीच नाही. त्यात पुन्हा विद्यार्थ्यांकडे ही लॅपटॉप, स्मार्ट फोन या सुविधांचा मोठ्या प्रमाणातील तुटवडा. श्रीमंत व मध्यम वर्ग सोडला तर इतरांकडे घरातील प्रत्येकाला ऑफिस व शाळा-कॉलेज साठी वेगवेगळे गॅजेट देण्याची आर्थिक क्षमता नाही. ते मिळाले तरी सर्व तंत्रज्ञानाशी जमवून घेण्याचे ज्ञान नाही. यामुळे शिक्षण सुरू होण्याला बराच कालावधी लागला. तरीही आजही शंभर टक्के विद्यार्थ्यांपर्यंत आपण शिक्षण पोहोचवू शकत नाही हे सत्य आहे.

ऑनलाइन शिक्षणात नव्या दमाच्या शिक्षकांना सरावणे सोपे होते. पण ज्येष्ठ शिक्षक व प्राध्यापकांसाठी ही सोपी गोष्ट नव्हती. तंत्रज्ञानाचे शिक्षण, त्याची सवय करून घेणे, वर्गातील नेहमीच्या शिकवण्यापेक्षा वापरावे लागणारे वेगळे तंत्र, त्यात विद्यार्थ्यांच्या इंटरनेट, वायफाय आदी समस्या. विद्यार्थ्यांपैकी नक्की कोणाचे लक्ष शिकवण्यात आहे हे एवढ्याशा स्क्रीनवर अजिबात न समजणे. आदी गोष्टींना सामोरे जावे लागले. त्यातच संस्थांच्या फि आकारणीवर गदारोळ चालू आहे. शाळा कॉलेज चालू नाही तर एवढी फी का द्यायची? हा पालकांचा सवाल. फीमधून गोळा होणाऱ्या रकमेतील साठ टक्क्यांहून जास्त रक्कम शिक्षकांचे व कर्मचाऱ्यांचे पगार यातच जाते. आता शिक्षक करीत असलेल्या मेहेनतीकडे पाहता ते चालू ठेवावे लागणारच. इतर सोयीसुविधा लायब्ररी क्रीडा इत्यादी बंद असल्या तरी पुन्हा संस्था चालू होतील तेव्हा त्या गोष्टीचा वापरण्याच्या स्थितीत असायलाच पाहिजेत. तेव्हा त्याचा मटेनेन्स चालूच राहतो. ऑनलाइन शिक्षणासाठी संस्थांना वेगळे तंत्रज्ञान विकत घेणे, झुम मीटिंग वगैरेसाठी होणारा खर्च आहेच. शिवाय निर्जंतुकीकरण, वाढीव सुरक्षा व्यवस्था यावर जास्तीचा खर्च होतो आहे. असे संस्थाचालकांचे म्हणणे आहे आहे. यासंदर्भात पार्ले टिळक इंग्रजी माध्यमाच्या मुख्याध्यापिका

शिक्षणाची ऐशी तैशी

सौ. साधना सहस्रबुद्धे म्हणाल्या, 'आता दहावीची उत्तीर्णता नववी-दहावीच्या सरासरी मार्कावरती ठरवायची असा शासनाचा निर्णय झाला आहे. त्यामुळे आम्ही त्यावर काम व्हरत आहोत. शाळेसाठी सुद्धा रोज वेगवेगळे नियम व अटी लागू होत आहेत. त्यांनाही सतत बदलणारे नियम व वाढणारे काम करणे सहज सोपे नाही.'

गेल्या वर्षी पास झालेल्या विद्यार्थ्यांनी अजूनही आपल्या कॉलेजचे /शाळेचे तोंड पाहिले नाही. वर्गातील एकत्रित शिक्षण, प्रोजेक्ट, विविध कलागुणांचे सादरीकरण, स्पर्धा अशा अनेक प्रकारे विद्यार्थ्यांचे व्यक्ती शिक्षण होत असते. या सर्वांना आज ते मुक्त आहेत. पण सध्याचे दिवस हे जिवंत राहण्यासाठी प्रयत्न करण्याचे आहेत. जगलो तर उद्या या सगळ्यासाठी काहीतरी करता येईल. हे विद्यार्थ्यांनी व पालकांनी ही लक्षात घ्यायला हवे. पण आज काय चालू आहे? ऑनलाइन शिक्षण चालू असताना शिक्षकांना म्युट करून ठेवणे, ऑनलाइन परीक्षेतील भरमसाठ कॉपी रोखण्यात शिक्षकांना येणारे अपयश, दहावीची परीक्षा रद्द झाली म्हणून आनंद साजरा करणारे विद्यार्थी. आपल्या देशातील शिक्षणाची ही घसरत चाललेली पातळी ही कोविडपेक्षाही जास्त चिंताजनक बाब आहे.

आज गरज आहे मानसिकतेत बदल घडवून आणण्याची. अत्यंत परिश्रम पूर्वक मिळत असलेले ज्ञान संपादन करण्याची. मिळालेला जास्तीचा वेळ स्वयं शिक्षणासाठी वापरण्याची. काही नवीन कोर्सेस पदवी परीक्षे बरोबरच शिकून घेण्याची. कारण जेव्हा हे संकट संपेल तेव्हा कोसळलेल्या अर्थव्यवस्थेत स्वतःला सिद्ध करत नोकरी व्यवसायाच्या संधी हुडकून उभे राहण्यासाठी हेच शिक्षण उपयोगी पडणार आहे. पण लॉक डाऊन म्हणजे सुट्टी, मज्जा आणि ऑनलाइन परीक्षा म्हणजे कॉपी करून भरपूर मार्क मिळवण्याची संधी ही मानसिकता मोठ्या प्रमाणावर विद्यार्थ्यांमध्ये नाही तर आजच्या मध्यमवर्गीय सुशिक्षित पालकांत ही दिसते. श्रीमंत घरातील मुले व पालकांना पैशाच्या जोरावर मुलांचे भवितव्य घडवणे सहज शक्य होईल. पण तथाकथित इंग्रजी माध्यम व मराठी अथवा हिंदी माध्यमातील विद्यार्थ्यांना व पालकांना हे समजणे गरजेचे आहे की आज वाया घालवलेला वेळ व कॉपी करून मिळवलेले मार्क उद्या जगाच्या स्पर्धेमध्ये आणि जीवन संघर्षात कुचकामी ठरणार आहेत. यातून निर्माण होणार आहे बेरोजगारांची फौज, गुन्हेगारी प्रवृत्ती आणि मंदीचा प्रकोप. हे सर्व जास्त भयंकर आहे.

आज जास्तीचे कोर्स करा म्हटलं तर बी कॉम करणाऱ्या विद्यार्थ्यांचे पालक वेळ आहे तर सीए, सीएस, सीएफए कर म्हणून सल्ला देतात. पण आपल्या पाल्याची ती कुवत आहे का हे बघत नाहीत. त्यासाठी शिक्षकांकडून त्याची कुवत समजून घेत नाहीत. सल्ला दिला जातोय तो वेगवेगळ्या लहान कोर्सेचा. जसे टॅक्सेशन,

इन्शुरन्स आदी. हाच प्रकार इतर लाईनमध्येही चाललाय. यातही अतिशय गंभीरपणे आपल्या शिक्षणाकडे बघणारे विद्यार्थी आहेत. त्यांच्यासाठी ही सेल्फ स्टडी स्वयंशिक्षणाची संधी आहे. आय ए एस सारख्या परीक्षा देणारे विद्यार्थी याचा पुरेपूर उपयोग करून घेत आहेत. पार्ल्यातील बऱ्याच पालकांना चिंता आहे ती परदेशी शिक्षणाची. गेल्यावर्षी मुलं कशी अडकली? वेळेवर परदेशी जाऊ कशी शकली नाहीत यावर्षी काय? लोनचे काय करायचे? बाबांनो या सर्व अतिशय विकसित युनिव्हर्सिटी आहेत. त्यांना थोडा त्रास झाला पण कोर्सेसच्या वेळा एडजेस्ट करून, वेळ वाढवून त्यांनी आपले शिक्षण सुरू केले. ज्यांना येणे शक्य नाही त्यांना घरी बसूनही या युनिव्हर्सिटी जे शिक्षण पुरविण्याची सोय त्यांनी केली. पण इथे राहणाऱ्यांचे काय?

आज इथे असलेल्या विद्यार्थ्यांना अनंत अडचणींना सामोरे जावे लागत आहे. वैद्यकीय शिक्षणातील पहिल्या दुसऱ्या वर्षातील विद्यार्थ्यांना प्रॅक्टिकलला मुकावे लागत आहे. त्यांचे महत्वाचे शिक्षण हे हॉस्पिटल मध्ये प्रत्यक्ष बघून होतं. त्यांना व्हिडिओ बघून ते अनुभवावे लागत आहे. त्यांच्या परीक्षा सहा महिने लांबल्या. त्यामुळे पुढच्या वर्षाची टर्म फक्त सहा महिन्याची होणार आहे. त्यात अभ्यासक्रम पूर्ण करणे अतिशय कठीण आहे. प्रॅक्टिकल च्या आधी आम्हाला थोडा तरी सरावासाठी वेळ द्या असे त्यांची एक प्रतिनिधी कु. तेजस्वीनी पेठे बोलताना म्हणाली. अनेक नाक कान घसा, स्त्री रोग तज्ञ वगैरे स्पेशलायझेड मध्ये डिग्री केलेल्यांना फक्त कोविड ड्यूटी करावी लागत आहे. त्यांना त्यांच्या कोर्स मधील ऑपरेशन अथवा केसेस बघायला वेळच मिळत नाहीये. सीए सारख्या अभ्यासक्रमात अकाउंटिंग, ऑडिट सारखे विषय समजावून घेताना मोठे प्रश्न उभे राहात आहेत. सीएफएससारख्या अनेक परीक्षा लांबत चालल्या आहेत. त्याची अनिश्चितता विद्यार्थ्यांचे मनोबल खच्ची करत आहे. ज्यांनी दहावी बारावी साठी झडून अभ्यास केला त्यांना सरसकट पास करणे त्यांच्या मेहनतीवर पाणी फिरविणे होईल. पूर्वी एका वर्षी बीएचे पेपर जळले. म्हणून विद्यापीठाने त्यांना सरासरी मार्क देऊन पास वेगळे. नंतर नोकरीसाठी ते कुठेही गेले तरी त्यांचा उल्लेख जळके बीए असा करून त्यांच्या कुवतीवर शंका घेतली जात असे. आता या कोविड वर्षात दहावी बारावी अथवा पदवी परीक्षा देणाऱ्यांवरही हे कोविडवाले असा शिकका तर बसणार नाही ना?

या सान्या प्रश्नाविषयी बोलताना डहाणूकर कॉलेजच्या माजी मुख्याध्यापिका व रचना संस्थेच्या मानद सदस्या सौ. माधवी पेठे म्हणाल्या की आपल्या संस्थांनी ऑनलाइन शिक्षण, परीक्षा चालू केली. पण त्या सर्व तात्पुरत्या गरजेचा भाग आहे. त्या शिक्षण क्षेत्रातील प्रश्नांचा दहा टक्के भाग आहे व त्यात आपण ९०% सफलही झालो. पण आपल्या संस्थांत दूरदृष्टी नाही. आलेल संकट ही

सौ. साधना सहस्रबुद्धे

सौ. माधवी पेठे

आम्ही
पार्लेकर

संपादक

ज्ञानेश चांदेकर

संपादकीय सहाय्य

रश्मी मावळकर

पूर्वा कळत्रे

editorial@parlekar.com

जाहिरात व्यवस्थापन

रोहित जाधव

marketing@parlekar.com

सजावट व मांडणी

विश्वास महाशब्दे

निर्मिती

अनिता चांदेकर

www.facebook.com/AamhiParlekar http://aamhiparlekarblog.wordpress.com

कार्यालय : ९, अल्फा, महात्मा गांधी मार्ग, विलेपार (पूर्व), मुंबई-४०००१९.

फोन : २६९२२४७५ / २६९१२३७६ / ई-मेल : info@parlekar.com वेबसाईट www.parlekar.com

पान २ वरून

शिक्षणाची ऐशी तैशी

संधी मानून एकूणच शिक्षणात महत्वाचे बदल घडवणे यावेळी शक्य आहे. पण त्यासाठी संस्थाचालकांची ती मानसिकताच नाही. संस्थेवर, बोर्डावर काय प्रकारची माणसे हवी? त्यांची यातील भूमिका काय असावी? व ती कशी निभवावी? याकडे लक्ष देणे फार महत्वाचे आहे. त्याच वेळी मुलांपेक्षाही पालकांचे कौन्सिलिंग होणे फार महत्वाचे आहे. आपल्या मुलाचा शैक्षणिक विकास करणे त्याच्या कॉलेज वा विद्यापीठाची जबाबदारी असली तरी आज महत्वाचे आहे मुलांचा मानसिक विकास होणे. कोणत्याही परिस्थितीत संकटांना सामोरे जाण्याची त्यांची ताकद वाढवणे. महत्वाचे आहे त्यांची नीतिमत्ता, त्यांचे बोलणे वागणे यातील सभ्यता शिकवणे, टिकवणे ही आज संपूर्ण पालकांची जबाबदारी आहे. आणि ती त्यांनी स्वतःच्या वागणुकीतून दर्शवणे शिकवणे गरजेचे आहे. कारण ही संकटे आज ना उद्या जातात. न झालेले, मिळालेले शिक्षण उद्या पूर्ण करता येईल. पण त्यासाठी ठामपणे उभे राहून झुंजण्याचे बळ या मुलांत वाढवणे आत्यंतिक गरजेचे आहे. कारण ते त्यांना आयुष्यात उभे राहण्यास मदत करेल.

पाल्यांतील साठ्ये कॉलेजच्या माजी मुख्याध्यापिका श्रीमती कविता रेगे म्हणतात की दहावी बारावी ही आयुष्यातील महत्वाची पायरी आहे त्यांच्या पात्रतेची परीक्षा न घेताच त्यांना पुढे जाऊ देणे चुकीचे आहे. यात अभ्यासू मुलांचे

नुकसान होतेच. पण सर्वसामान्य मुलांनाही यातून स्वतःला जोखण्याची संधी निसटते. आता खरं तर प्रत्येक पातळीवर शासन व्यवस्था, विद्यापीठ, शिक्षण संस्था, विद्यार्थी व पालक यांनी स्वतःला जोखायला हवं. प्रत्येक पातळीवर टास्क फोर्स निर्माण करून आजचे प्रश्न आजच नाही तर आत्ताच सोडवायचे व उद्या येऊ घातलेल्या वर आजच काम करायचे असे ठरवून काम करण्याची गरज आहे. आज सुस्थापित घरात मुलांना दुबळे बनवले जात आहे. त्यामुळे ना ती बाहेरच्या समस्यांना तोंड देऊ शकत ना घरातील काही काम त्यांना करता येते. ही अवस्था बदलणे पालकांच्या हातात आहे. ज्यांना शिक्षणाची चाड आहे, जे आयुष्यात उभे राहण्यासाठी शिक्षणाचा आधार शोधत आहेत अशा बहुतांशी विद्यार्थ्यांपर्यंत आपले शिक्षण पोचतच नाहीये हे चिंताजनक आहे. आज कोरोना आहे पुढे म्युकरमायकोसेसचे संकट येत आहे. आजच्या आधुनिक जगात हे सतत होतच राहणार. अशावेळी केवळ तोंडाने जपान इस्त्रायलची उदाहरणे देऊन उपयोगाचे नाही. त्यासाठी सर्व समाजाने एकत्रितपणे व आपापल्या स्तरावर आता मानसिक, बौद्धिक, आर्थिक, शैक्षणिक आणि आरोग्यविषयक सर्व तयारी करण्याची गरज आहे. शिक्षण हा आयुष्यातील एक भाग आहे. आज गरज आहे घरगुती, नैतिक व स्वयंपूर्ण जीवन शिक्षणाची. ते स्वतःच स्वतःला द्यावे लागते.

संगीता बेहेरे

९८६७७५८३१०

सिद्धार्थ सबापथी.... फुटबॉलकोच, मार्गदर्शक, व्यवस्थापक आणि फुटबॉल लीगचा जनक

प्रत्येक व्यक्ती आयुष्यात कुठल्या ना कुठल्या क्षेत्रात स्वतःला वाहून घेते किंवा ते क्षेत्र त्यांच्या आयुष्याचा अविभाज्य भाग बनून जातं. आज आपल्या देशात अनेक आईवडिलांना आपल्या मुलाने किंवा मुलीने नेहमीच्या वाटेवरून जाऊन आयुष्यात व्यवस्थित सेटल व्हावं असं वाटतं. पण त्याच वेळी जेव्हा आपण एखाद्या अशा व्यक्तिमत्त्वाला भेटतो कि ज्याने फक्त खेळासाठी आपलं आयुष्य वाहिलं नाहीये तर त्या क्षेत्रातील परदेशातील पदवी घेऊन आज खूप छान रीतीने फक्त सेटल न होता तो झटतोय तो ह्या देशात क्रीडासंस्कृती रुजावी फुलावी म्हणून. आज आपण जाणून घेणार आहोत आपल्या पाल्यांतील फुटबॉलकोच, मार्गदर्शक, व्यवस्थापक आणि फुटबॉल लीगचा जनक अशा सिद्धार्थ सबापथी ह्याच्याविषयी.

सिद्धार्थने पार्ले टिळक विद्यालय (इंग्रजी माध्यम) मधून शालेय शिक्षण पूर्ण केले आणि नंतर डहाणूकर महाविद्यालयातून पदवीपर्यंतचे शिक्षण. शाळेपासूनच त्याचा ओढा सर्व प्रकारच्या खेळांकडे होता पण विशेष प्रेम मात्र त्याचे फुटबॉलवर. डहाणूकर महाविद्यालयाच्या टीममधून त्याने अनेक स्पर्धांमध्ये त्याने भाग घेतला होता. ह्या सगळ्या प्रक्रियेमध्ये त्याच्या एक गोष्ट लक्षात आली कि आपण फक्त फुटबॉल खेळून उपयोग नाही तर ती संस्कृती रुजावायची इथे गरज आहे आणि ह्यातूनच तो आणि त्याचे मित्र मेघन प्रधान, सुनीत कन्याळकर, ऋग्वेद बापट ह्यांनी 'विलेपार्ले प्रीमिअर लीग' ह्या तशा नवख्या संकल्पनेला सुरुवात केली. आय.पी.एल. सारखीच हि फुटबॉललीग ग्रासरूट अर्थात तळागाळातील फुटबॉल खेळाडूसाठी एक मोठी सुवर्णसंधी ठरली. अगदी प्रत्येक संघाचे संघमालक होते, टीम खरेदीचे मूल्य होते, खेळाडूंचा लिलावही अगदी व्यवसायिक पद्धतीने झाला. प्रत्येक सामन्यात संघात पार्ल्यांचे ३खेळाडू असलेच पाहिजेत हा नियम होता. ह्या लीगच्या पहिल्या सीझनच्या वेळी सिद्धार्थ आणि त्याचे मित्र बारावीत होते. पार्ल्यांच्या हेडगेवार मैदानात हि स्पर्धा झाली. पुढच्या वर्षी दुभाषी मैदानात. आजवर ह्या लीगचे सात सीझन्स झाले आहेत आणि सगळे सीझन्स कमालीचे यशस्वी झाले होते. शेवटच्या सीझनमध्ये तर वेगवेगळ्या वयोगटातील एकूण ६४ संघांचा ह्यात सहभाग होता. जसा ह्या लीगला सागर गिरी तसेच तत्कालीन आमदार कृष्णा हेगडे ह्यांचा राजकीय

पाठिंबा मिळाला तसाच कित्येक कंपन्यांनी सुद्धा प्रायोजक म्हणून साथ दिली. ह्याच लीगमध्ये खेळलेले रेनिअर फर्नांडिस आणि मेलरॉय असिसी पुढे इंडियन सुपरलीग आणि भारतीय संघाकडून सुद्धा खेळले.

पुढे पदवीपर्यंतचे शिक्षण पूर्ण होत असतानाच सिद्धार्थ स्पोर्ट्स व्हिलेज ह्या कंपनीत नोकरीला लागला आणि त्या नोकरीअन्तर्गत तो गुजरात सरकारच्या खेल महाकुंभ

ह्या प्रकल्पावर काम करत होता. ह्याच दरम्यान सिद्धार्थाचा मुंबईतील जर्मन कौन्सिलेटी संपर्क झाला आणि त्याच फुटबॉललीगमधील कार्य बघून त्यांनी सिद्धार्थला जर्मनीत डिप्लोमा इन स्पोर्ट्स मॅनेजमेंट करण्यासाठी लिपझिग विद्यापीठाची स्कॉलरशिप देऊ केली आणि तिथून सिद्धार्थाच्या नव्या प्रवासाला सुरुवात झाली. ह्या स्कॉलरशिपमुळे त्याला जर्मनीतल्या खेळसंस्कृतीचा पगार

बारकाईने अभ्यास करता आला, इंग्लिश प्रीमिअर लीग आणि जर्मन बुन्ड्स लीगचे सामने प्रत्यक्ष बघता आलो. तिथल्या अभ्यासक्रमात तो टॉपर होता. त्याच्यापुढे तिथेच नोकरी करायची संधी होती पण भारत त काहीतरी करायचं, इथे क्रीडासंस्कृती रुजावायची म्हणून त्याने पुन्हा मायदेशात यायचं ठरवलं.

यंग टर्न्स ऑफ पार्ले

भारतात परत आल्यावर त्याला त्याच्या जुन्या कंपनीकडून ऑफर होती पण आपलं काहीतरी करायचं ह्या ध्यासातून त्याने स्वतःची स्पोर्ट्स मॅनेजमेंट कंपनी काढली तसेच 'स्पोर्ट्स स्पोर्ट्स' ह्या नावाने स्वतःची फुटबॉल अकादमी काढली. ह्या अकादमीची सुरुवात जरी पार्ल्यात झाली तरी आज त्यांची मुंबईमध्ये १० प्रशिक्षण केंद्रे आहेत ज्यात ६०० मुलं-मुली प्रशिक्षण घेत आहेत. ग्रासरूट अर्थात तळागाळातील मुलांना फुटबॉल प्रशिक्षण मिळावं ह्यासाठी हा त्यांचा प्रयत्न खरंच वाखाणण्यासारखा आहे पण त्याचवेळी ज्यांना व्यावसायिक अर्थात प्रोफेशनल फुटबॉल खेळायचंय त्यांच्यासाठी त्याने 'कम्युनिटी फुटबॉल क्लब ऑफ इंडिया' ची स्थापना केली तसेच तो ऑल इंडिया फुटबॉल फेडरेशनचा मान्यताप्राप्त कोच आहे.

ह्या सगळ्यांबरोबर सिद्धार्थने प्रो-व्हॉलीबॉल लीगमध्ये अहमदाबाद डिफेंडर्सचा जनरल

मॅनेजर म्हणून काम केलंय हा त्याचा अनुभव त्याच्या स्पोर्ट्स मॅनेजमेंट कंपनीसाठी फार महत्वाचा ठरला. तसेच चार देशांच्या १७ वर्षांखालील मुलींच्या फुटबॉल स्पर्धेत त्याने समालोचकाची भूमिका सुद्धा त्याने बजावलीये. स्वतः सिद्धार्थ जो मुंबई विद्यापीठाच्या युथ फेस्टिवलमध्ये वादविवाद स्पर्धेत सुवर्णपदक विजेता होता तो आज 'ग्रासरूट स्पोर्ट्स मॅनेजमेंट' ह्या विषयावरचा आयर्नवूड स्पोर्ट्स मॅनेजमेंट महाविद्यालयात विझिटिंग फॅकल्टी म्हणून काम करतो. तसेच तो मुंबई जिल्हा फुटबॉल असोसिएशनमध्ये सुद्धा तेवढाच कार्यरत आहे. ह्या असोसिएशनच्या माध्यमातून त्याने एम.डी. एफ. ए. युवा प्रेसिडेंट लीग तसेच आय.डी.बी.आय. फेडरल लाईफ इन्शुरन्सच्या माध्यमातून संडे लीग ह्या स्पर्धा भरवण्यात त्याचा मोठा वाटा होता. एक क्रीडा लेखक म्हणून त्याचे अनेक लेख प्रकाशित झाले आहेत तसेच त्याच्या मुलाखतीसुद्धा इंटरनेटवर उपलब्ध आहेत.

वाचकांसाठी त्याच्या मुलाखतींच्या काही लिंक्स इथे देत आहे.

- <https://open.spotify.com/episode/5ZjVWvgAIFwEJzIP88d9c2K>
- <https://spogonews.com/article/the-power-of-sports-brings-communities-together-and-builds-memories-that-last-a-lifetime>
- <https://www.mumbailive.com/en/football/vile-parle-premier-league-kickstarts-from-today-11600>

सिद्धार्थ त्याच्या यशाचे श्रेय त्याचे आई-बाबा, प्रसाद परांजपेसर, मृदुलामॅडम, प्रशांत गोडबोले ह्यांना देतो.

तर असा हा सिद्धार्थ क्रीडा संस्कृती इथल्या मातीत रुजावी झटणारा फुटबॉलकोच, मार्गदर्शक, व्यवस्थापक आणि फुटबॉललीगचा जनक.

डॉ अमेय तानवडे
९८२०४३२७२०

"Bonjour, Parlez-vous français?"
Dear School Students in Grades 5 to 8,
Learn French online from the convenience of your home.

Teacher : Priya M, DELF (Diplôme d'Etudes en Langue Française)
+91 9527373161

"Uncover your hidden talent or fine-tune your singing skills"
Online classes for Hindustani Classical Singing & Bollywood songs.

Aspiring Singers of all ages are welcome!

Teacher : Priya M, Sangeet Visharad
+91 9527373161

कमी तेथे

श्री च्या चेहऱ्यावरील चिंता आता जास्तीच गडद दिसायला लागली होती. साहजिकच होते ते, गेल्या जवळपास सहा महिन्यांपासून, त्याच्या वडिलांची तब्येत बरी नव्हती आणि दिवसेंदिवस ती खालावतच चालली होती. तसे तर आत्तापर्यंत त्याच्या वडिलांची तब्येत नेहमीच ठणठणीत होती, पण गेल्या सहा महिन्यांपासून मात्र, कोणाची तरी दृष्ट लागल्यासारखी ढासळतच होती. अनेक चांचण्या आणि दोन वेळा हॉस्पिटलची वारी झाल्यानंतर अखेर हृदयविकाराचे निदान झाले आणि डॉक्टरांनी अखेर बायपास सर्जरीशिवाय दुसरा काही उपाय नाही हे स्पष्ट केले.

मध्यमवर्गीयांकडेही घरटी एक चारचाकी आणि दोन दुचाक्या असण्याच्या बऱ्याच आधीची ही गोष्ट आहे. म्हणजे, घरोघरी, फ्रिज, टीव्ही वगैरे जरी होते तरी वार्षिक कमाई, जेमतेम सहा आकड्यांपर्यंत पोचत होती आणि म्हणूनच, श्री च्या चिंतेत अजूनच भर पडली होती. एका बाजूला, वडिलांच्या तब्येतीची आणि त्यांतही होऊ घातलेल्या बायपास सर्जरीची चिंता, तर दुसऱ्या बाजूला ह्या ऑपरेशनसाठी होणाऱ्या खर्चाची तजवीज, अश्या दुहेरी काळजीने त्याचा मूळचा गुरा रंग आता पूर्णपणे काळवंडला होता. खरे तर, अश्या एखाद्या मोठ्या खर्चाला तोंड देणे कठीण जरी होते पण अजिबातच शक्य नसण्यासारखी काही श्री ची परिस्थिती नव्हती, पण गेल्या २-३ वर्षांत, कुटुंबाच्या इतर काही जबाबदाऱ्या पार पाडताना, त्याची आर्थिक स्थिती कमालीची नाजूक झाली होती. ही स्थिती जरी थोड्या काळासाठीच असली तरी आता

वडिलांच्या ऑपरेशनसाठी पैसे कुठून उभे करायचे ह्या काळजीत त्याला काहीच सुचत नव्हते.

जसजसा ऑपरेशनचा दिवस जवळ येत होता, तसतशी श्री ची अस्वस्थता वाढत चालाली होती. ऑपरेशनच्या तीन दिवस आधीच त्याला रक्कम जमा करण्याबद्दल हॉस्पिटलमधून फोन आला होता आणि आता अगदी थोडेच दिवस शिल्लक होते. तसे तर, श्री त्याच्या नातेवाईकांची मदत नक्कीच घेऊ शकत होता त्याचप्रमाणे त्याचा मित्र परिवार देखील चांगलाच मोठा होता आणि तशीच वेळ आली तर पार्ल्यात त्याच्या कुटुंबाला अतिशय चांगल्या रीतीने ओळखणाऱ्या कुटुंबांची देखील कमी नव्हती पण त्याचा भिडस्त स्वभाव आणि टिपिकल मध्यमवर्गीय मूल्यांमुळे असेल कदाचित, पण कोणाकडे मदत मागण्यास श्री चे मन धजावत नव्हते.

रविवारी सकाळी श्री शिरस्त्याप्रमाणे आपल्या मित्रांना भेटायला नेहमीच्या अड्ड्यावर, म्हणजेच पार्ल्यातल्या नेहरू रोडवरील 'आदर' होटेलला आला. खरे तर, श्री चा अजिबातच मूड नव्हता पण घरात बसून तेच तेच विचार करत राहण्यापेक्षा मित्रांना भेटून जरा बरे वाटेल एवढ्याच आशेने तो आज आला होता. एरवी, आपल्या मोकळ्या आणि बिनधास्त स्वभावानुसार सगळ्यांची टांग खेचणारा श्री आज मात्र गप्पच होता. 'काही नाही रे, बाबांचे पुढल्या

आठवड्यात ऑपरेशन आहे ना, त्याचे जरा टेन्शन आहे' असे सांगून त्याने वेळ मारून नेली. जेमतेम तासाभरातच श्री ने मित्रांचा निरोप घेतला आणि घरी आला.

नंतर संध्याकाळी आढावा घेत असता त्याच्या लक्षात आले कि अजून साधारणपणे ५०,००० रुपये कमी पडताहेत. बरे ५०,००० रुपये ही काही छोटी रक्कम नव्हती कि जी कोणीही सहजपणे देऊ शकेल. (टीप: ही त्या काळातील गोष्ट आहे ज्यावेळी ५०,००० ही मोठी रक्कम होती. त्याचे सध्याच्या काळात सांगायचे तर साधारणपणे १८,५०,००० रुपये झाले असते.) त्यामुळेही श्री ला कुणाकडे मागण्यास अतिशय संकोच वाटत होता. मंगळवारी सकाळी वुठल्याही परिस्थितीत पैसे हॉस्पिटलमध्ये जमा करायचे होते आणि उद्याच्या एका दिवसात ते कसे उभे करायचे ह्या काळजीतच श्री ची रात्र गेली.

सकाळी उठल्यापासून श्री त्याच काळजीत बुडालेला होता. दिवस असाच निघून गेला. काहीच सोय न झाल्यामुळे आता उद्या कसे करायचे असे म्हणत असतानाच संध्याकाळ झाली. त्याचवेळी त्याचे दोन मित्र मिलिंद आणि सुनील त्याच्याकडे वडिलांना भेटायला आले. त्यांच्या तब्येतीची विचारपूस करून आणि जनरल गप्पा मारून ते थोड्या वेळाने परत गेले. ते गेल्यानंतर एक तासाभरात श्री ची आई त्याच्याकडे एक जाड इन्व्हलप घेऊन आली आणि म्हणाली, 'श्री, अरे हे पाकीट बघ राहिलय

कुणाचे तरी. आपल्या दाराजवळच्या स्टुलावर मिळाले मला.' श्री ने ते इन्व्हलप उघडले आणि तो थक्कच झाला. आतमध्ये ५०,००० रुपये होते. त्याला काही कळेचना.

झाले होते असे, जेव्हा श्री सकाळी मित्रांना भेटला तेव्हाच त्यांच्या लक्षात आले होते कि हे फक्त ऑपरेशनचे टेन्शन नाही, काहीतरी गडबड आहे म्हणून श्री नसताना, त्यांनी श्री च्या घरी फोन करून खरा प्रकार जाणून घेतला होता आणि मग, सगळ्यांनी मिळून सोमवारी, प्रत्येकाला जमेल तशी, रक्कम उभी करून ते संध्याकाळी गुपचूप श्रीच्या घरी सोडून निघून आले होते.

पैशांच्या खाली एक चिठ्ठीदेखील होती. श्रीने चिठ्ठी उघडली आणि वाचायला सुरुवात केली. 'श्री, अरे, एवढ्या अडचणीत असताना, तू आम्हाला एका शब्दाने बोलला नाहीस, ह्याचे खूप वाईट वाटते रे. कदाचित आम्हीच, तुला पुरेसा विश्वास देण्यांत कमी पडलो असणार. बरे ते जाऊदे पण आता मात्र खात्री बाळग कि इथून पुढे कधीही काही अडचण असेल तर मोकळ्या मनाने बोलत जा. अरे यार, मैत्रीची हीच तर व्याख्या आहे. आम्हालाही खात्री आहे कि आमच्यापैकी कुणाला काही अडचण असेल तर तू मदतीला येशीलच आणि हो, पैसे परत करायचे उगाचच टेन्शन घेऊ नकोस. पैसे परत नक्कीच कर पण तुला जसे जमतील तसे. आम्ही रोज रात्री आळीपाळीने हॉस्पिटलमध्ये 'पुढची अक्षरे श्री ला दिसेनाशी झाली. कदाचित डोळ्यातून अविरत झरणाऱ्या अश्रूंच्या पडद्यामुळे असेल बहुतेक !

दीपक आचार्य
९३३०२५२२७

“वनाय वैताग आलाय सर ! या लॉकडाऊनमुळे फोटोग्राफीसाठी कुठेही जाता येत नाही. सगळी अभयारण्ये बंद आहेत”, भूषण - माझ्याकडून फोटोग्राफी शिकणारा एक विद्यार्थी फोनवरून रागारागात आपली भावना व्यक्त करत होता. भूषणच नाही तर सगळ्याच वन्यजीव प्रेमी, हौशी फोटोग्राफर्स मंडळींची अवस्था सध्या नखं आणि दात काढलेल्या वाघासारखी झाली आहे. हात शिवशिवत असले किंवा तीव्र इच्छा असली तरी वेगळ आठवणींच्या दुनियेतच रमावं लागत आहे. पण माझं स्वतःच मत फार वेगळं आहे. निसर्ग हा चराचर सृष्टीत ठासून भरलेला आहे. माणसाने मात्र अनेक नाना कटकटीचे भुंगे आपल्या मागे लावून घेतल्याने आपली सौंदर्यदृष्टी, निसर्ग अनुभवायची आणि त्याचे रसग्रहण करायची शक्ती गमावून टाकली आहे. निसर्ग पाहायला जंगलात किंवा दूर न जाता फक्त डोळे उघडे ठेऊन बारकाईने आसपास पहिले तरी अनेक पशुपक्षी, कीटक, सरपटणारे प्राणी पाहायला मिळतात हे लक्षात येईल - अगदी आपल्या गल्ली बोळातही. आपल्या पार्ल्याने बऱ्यापैकी वृक्षसंपदा अजूनही जपली आहे. त्यामुळेच स्थानिक पक्षी निरीक्षकांनी विविध पक्ष्यांच्या नोंदी करून ठेवल्या आहेत. कालच एका मित्राने इंडियन ग्रे हॉर्नबिल पाहिल्याचे सांगितले.

गेल्याच रविवारची गोष्ट. सूर्योदय व्हायची वेळ होती. मी गच्चीत मॉर्निंग वॉक करत होतो. अचानक एका मोठ्या, गर्द हिरव्या झाडाच्या दिशेने 'पुक-पुक-पुक' असा मुलायम आवाज येऊ लागला. तांबट आळीत तांब्याची भांडी घडवताना ठोक्यांचा जो एकसुरी आवाज येतो

लॉकडाऊन आणि निसर्ग

त्याच्याशी साधर्म्य साधणारा आवाज आल्यावर कॉपरस्मिथ बार्बेट म्हणजेच तांबट

असणार हे मी लगेच ओळखले. धावत जाऊन कॅमेरा आणला. चिमणीपेक्षा किंचित मोठा, शेवाळी रंगाचा काहीसा बेढब पक्षी हिरव्या झाडात शोधायला तसा कठीणच. पण आवाजाच्या दिशेने निरखून पाहिल्यावर मला तो लगेच दिसला. त्याच्या डोक्यावरील गडद लाल रंग शोधायला मदतच करतो. असं असलं तरी जवळच असलेला तांबटाचा आवाज खूप लांबून येतो आहे असं वाटल्याने नवशिक्यांची फसगत होते. आवाजाच्या या परिणामाला ऍट्रॅक्टिव्ह वाणी (व्हॅट्रीलॉक्विटिक इफेक्ट) म्हणतात. नीट पाहिलं तर त्याची मादी सुध्दा बरोबर होती. झाडावरील फळे, फुले, छोटे कीटक आणि कधीकधी रुचीपालटासाठी फुलपाखरे हे त्यांचे अन्न. नर तांबट हा झाडाच्या खोडावर चोचीने भोक पाडायच्या कामात मशगुल होता. जून महिन्यात येणाऱ्या पिल्लांसाठी सुरक्षित निवारा बनवण्यासाठी हा खटाटोप. घरासाठी काबाडकष्ट फक्त मनुष्यप्राणीच करतो असं नाही बरं! गतवर्षी जून महिन्यातील लॉक डाऊनच्या काळात मी तांबट नरमादी यांनी केलेले पिल्लांचे संगोपन अनुभवले होते. आता ही संधी परत

मिळणार असल्याचा आनंद झाला.

इतक्यात पोपटांचा (पॅराकिट) एक थवा त्याच झाडावर येऊन बसला. त्यांचा कलकलाट सुरु झाला. बहुदा जवळील पेरूच्या झाडावरील कच्च्या पेरूंवर डल्ला

मारून आणि काही फळे चोचीत पकडून विसावलेला थवा आता खाण्यावरून भांडत होता. बघा माणसात आणि पक्ष्यात किती साम्य असतं ते! त्यातील एक बहुदा हुशार नर पेरुं घेऊन जवळच्या एका टीव्ही केबलवर येऊन बसला. एका पायाने केबल पकडून दुसऱ्या पायाने पेरु चोची जवळ नेऊन खाऊ लागला. अगदी सर्कस मध्ये फिट्टू बसणारं दृश्य होत ते. लहान मुलांना आई भरवताना बाळाचे तोंड जसे बरबटलेले असते तसेच पोपटाचे होते. खऱ्या अर्थाने तारेवरची कसरत करताना त्याच्या हालचाली किती लयबद्ध आणि मोहक दिसत होत्या.

जवळच्या माडाच्या झावळ्यांवर लालबुड्या बुलबुलांच्या (रेड व्हॅटेड बुलबुल) नर-मादी प्रणयक्रीडा करण्यात हरवले होते. नराचे चोचीने तीला अन्न भरवणे, ती थोडी लांब बसताच शीळ घालून जवळ बोलावणे किंवा टुणटुण उड्या मारत जवळ सरकणे फारच मनमोहक दिसत होते. अशाच एखाद्या रम्य वेळी आनंद बक्षी

यांच्यासारख्या प्रतिभासंपन्न गीतकाराने 'एक था गुल और एक थी बुलबुल हे अजरामर गीत लिहिले असेल. मी मात्र हे निसर्ग वैभव फक्त कॅमेऱ्यात चित्रित करू शकलो.

समोरील गच्चीवर एक नर दयाळ (इंडियन मॅगपाई रॉबिन)

धुंद होऊन बेभानपणे सुरावट आळवत होता. मादीसाठी चाललेले स्वरबद्ध प्रणयाराधन फारच श्रवणीय असतं. काळ्या रंगाचा हा पक्षी पंखावर, पोटावर पांढरा रंग असल्याने फारच मोहक दिसतो. मादी थोडी फिकट किंवा भुऱ्या रंगाची असते. बहुतेक प्राण्यात आणि पक्ष्यातील नरांना आपली सर्वोत्कृष्ट अदाकारी पेश केली तरच मादीकडून प्रतिसाद मिळतो. दर्जेदार आणि निकोप वंशच पैदा व्हावा म्हणून निसर्गाने घालून दिलेला हा नियम! मानव मात्र या बाबतीत अगदीच वेगळा आहे. मानवात विशेषतः भारतात स्त्रियांना कधी समान वागणूक मिळणार हे एक ब्रह्मदेवच जाणे!

सोसायटीच्या आवारातील झाडांवर काय काय पाहायला मिळत ते बघावं म्हणून खाली उतरलो आणि समोरच्या दगडी बांधावरून एक सरडा (ओरिएंटल गार्डन लीडर्ड) आपल्या फेंगड्या चालीने, तुरूतुरू पळत जात होता. मला पाहिल्यावर बहुदा कुतूहलाने किंवा धोक्याचा अंदाज घेण्यासाठी थबकला. त्याच्या अंगावरील खवले, रंग आणि डोळ्यातील भाव अप्रतिमच. प्रणयाचा काळ किंवा उत्तेजित झाल्यावर

सरड्यांचा रंग बदलतो. पावसाळा जवळ आल्यावर असे नवीन रंगसंगती ल्यालेले सरडे मग मादीला आकर्षित करताना दिसू लागतात.

कोपऱ्यातील कण्हेरच्या झाडावर जांभळ्या सूर्यपक्षांची (पर्पल सनबर्ड) जोडी फुलातील मध प्राशन करत

होती. वाऱ्यामुळे हलणाऱ्या फांद्या पनां द्यां वारी ला हेलकावे घेणाऱ्या फुलांमुळे त्यांना वागेण वसरत

करावी लागत होती. आपल्या धारदार नख्यांनी डहाळी पकडून अगदी शीर्षासन घालूनही ते मध पीत होते. नराचा गडद जांभळा रंग कोवळ्या सूर्य प्रकाशात खूपच उठून दिसतो. मादी राखाडी - चॉकलेटी पाठ आणि पिवळे पोट असले तरी नरापुढे फिकीच दिसते. आतील बिट्टीच्या झाडावर सूर्यपक्षाची दुसरी जात ज्याला शिंजीर (पर्पल रम्पड सनबर्ड) म्हणतात ती नांदत होती. ह्यात नर चमकदार चॉकलेटी असतो. डोकं मोरपिशी, पोट गडद पिवळे आणि लांब, निमुळती, बाकदार चोच. ह्या दोनही जाती खूपच चैतन्यपूर्ण असतात.

त्याच

झुडुपांमध्ये 'ट्विट-ट्विट ट्विट' अशी सुरावट आळवणारे

हिरव्या-पिवळ्या रंगाचे अनेक शिंपी (कॉमन

टेलर बर्ड) सुध्दा होते. आवाज आला तरी अनुभवी लोकांना ते

शोधण कठीण असत.

सोसायटीच्या आवारातील पपईच्या झाडावर सूर्य मावळतीस टेकायला लागला की वटवाघुळं येऊन उलटी लटकतात. चॉकलेटी अंग आणि काळसर पंख, पाणीदार आणि बोलके डोळ्यांची वटवाघळे फार छान दिसतात. रात्रीच्यावेळी

कार्यरत असलेले हे सस्तन प्राणी परावर्तित आवाजाच्या साहाय्याने

मार्गक्रमण, शिकार करतात. कीटक, छोटे पक्षी, सरपटणारे प्राणी, फळे, उंदीर हे त्यांचे प्रमुख अन्न. संध्याकाळचा वेळ वटवाघळांचे फोटो काढण्यात कसा गेला ते समजलंच नाही. काळोख पडला आणि दिवसभराची सांगता परमोच्च बिंदूवर व्हावी अशी घटना घडली. शतपावली करत असताना खिडकीतून कुठलातरी पांढरा-तपकिरी पक्षी उडतउडत येऊन खिडकी समोरील नारळाच्या झाडावर येऊन बसला. थोडा तिरकस बसल्याने नीट ओळखता आला नाही. गच्चीवरून विजेरीच्या प्रकाशात नीट पाहिलं तर घुबड असल्याचं लक्षात आलं. आपली मान साधारण २७० च्या

अंशात वळवून ते डावी-उजवीकडे बघत होते. विजेरीच्या प्रकाशात चमचमणारे त्याचे मोठे मोठे डोळे फार मजेशीर दिसत होते. या दोनही पक्ष्यांचा संबंध

माणसाने अपशकुनाशी जोडावा यापेक्षा अधिक दैवदुर्विलास तो काय ?

तुम्ही संवेदनशील मनाचे असाल तर एक मान्य कराल की निसर्ग आपली पोतडी घेऊन तयारच आहे. पण कुठेतरी आपलेच लक्ष त्याच्याकडे नाहीये. निसर्गाचा आस्वाद घ्यायला फक्त जंगलात, दऱ्याखोऱ्यात, सरोवराकाठी

जावे लागते ही गैरसमजूत आपण करून घेतली आहे. आपल्या सभोवताली असलेल्या निसर्गाची आपण अतिपरिचयामुळे अवज्ञाच केली आहे. अगदी निसर्गाच्या भाषेत सांगायचे तर आपली अवस्था कस्तुरीच्या सुगंधासाठी सैरभैर उधळणाऱ्या कस्तुरीमृगासारखी झाली आहे. निसर्ग आपल्या जवळच राहून साद घालत आहे आणि आपण मात्र त्याकडे सोयीस्कररित्या पाठ फिरवत आहोत. खरं तर कस्तुरी आपल्यापाशीच आहे. गच्चीवरून, खिडकीतून काढलेले पक्ष्यांचे फोटो जेव्हा मी मित्रांना पाठवतो तेव्हा ते कुठे काढले असा प्रश्न मला नेहमी विचारला जातो..... आणि मी या प्रश्नाचे उत्तर द्यायचे टाळतोकारण खरं उत्तरही कोणालाच पटत नाही.

संजय देवस्थळी
९८३३८६६४६२

Masalas | Attas | Bhajni | Pickles | Papad | Sarabat | Chutney | Snacks | Ladoo | Chocolates & Many Others

HomeMade | HandMade Order Online

spruhasgharguti.in

+91-8767459879

ॲटलांटीसचा मागोवा

'मानवाने आपण मिळविलेल्या यशाबद्दल अनाठायी गर्व केला तर नियती त्याला हमखास धडा शिकवते.' अश्या अर्थाच्या कथा जगातल्या सर्वच समाजांच्या नीतिकथांमध्ये आपल्याला आढळून येतील. प्लेटो ह्या प्राचीन ग्रीक तत्ववेत्त्या पासून ते फ्रान्सिस बेकन आणि थॉमस मूर अशा रेनेसांसकालीन विचारवंतांपर्यंत अनेकांनी, ॲटलांटीस ह्या 'पृथ्वीवरील जणू स्वर्गच अश्या वैभवशाली पण काल्पनिक नगरीच्या सर्वनाशाचं उदाहरण, हाच धडा शिकविण्यासाठी वापरलेलं आपल्याला त्यांच्या लिखाणात दिसेल. 'ॲटलांटीसचे नागरिक आपल्या वैभावामुळे इतके उन्मत्त झाले की ते आपल्या देवांनाच जुमानीनासे झाले. म्हणून झूस ह्या देवांच्या राजाने ॲटलांटीस उध्वस्त करून समुद्रात बुडविले अशी काहीशी ही कथा प्लेटोच्या टिमेयस आणि क्रायटीयस ह्या ग्रंथांमध्ये सापडते. पण ही काल्पनिक कथा फक्त एक नीतिबोध म्हणून वाचायची आहे ह्याकडे दुर्लक्ष करून १८-१९ व्या शतकात अनेकांनी ॲटलांटीसचा प्रत्यक्षात शोध घेण्यात श्रम आणि वेळ वाया घालवून क्रीट, अझोरेस अशा बेटांपासून दक्षिण अमेरिकेतल्या टिवानाकू पर्यंत अनेक वेगवेगळ्या जागा ॲटलांटीसच कशा आहेत हे सिद्ध करण्याचा प्रयत्न केला. जरी ह्या सर्व दाव्यांचा फोलपणा शेवटी लक्षात आला असला तरीही ॲटलांटीसचा शोध मात्र थांबला नाही. जरी ॲटलांटीस पूर्णपणे काल्पनिक असली, तरी ही कल्पना प्लेटोला कुठल्यातरी खऱ्याखऱ्या प्रागैतिहासिक दुर्घटनेवरून सुचली असणार अश्या विचाराने हा शोध सुरूच राहिला.

सुमारे ४ हजार वर्षांपूर्वी एजियन समुद्रातल्या थेरा बेटावरच्या ज्वालामुखीचा प्रचंड

स्फोट झाल्याचा उल्लेख भूमध्य सागराच्या सभोवताली नांदणाऱ्या पुरातन संस्कृतींच्या दस्तावेजात सापडतो. ह्या स्फोटामुळे निर्माण झालेल्या त्सुनामीने क्रीट बेटावरील मिनोवन साम्राज्य नष्ट केलंच पण त्यासोबत झाले ल्या भूकंपाचे धक्के १००० किमी दूर इजिप्तपर्यंत जाणवले होते. ह्या थेराच्या ज्वालामुखीचा उर्वरित अवशेष म्हणजे ग्रीसमधील आजचं सॅन्टोरिनी बेट. मी विमानातून काढलेला सॅन्टोरिनीचा हा फोटो पहा. समुद्रात बुडलेल्या ज्वालामुखीच

वर्तुळाकार तोंडच केवळ आज पाण्याच्या वर उरलं आहे.

थेरा ज्वालामुखीचा हा महाउद्रेकच प्लेटोने वर्णिलेल्या कथेचं स्फूर्तीस्थान असावं असं अनेकांचं म्हणणं होतं. त्याला पुष्टी देणारे, ब्रँझ युगातील (ख्रिस्तपूर्व सुमारे ५ हजार वर्षांपूर्वीचे) एका प्रगत शहराचे अवशेषही विसाव्या शतकाच्या सुरुवातीला सॅन्टोरिनी बेटावरील अक्रोटीरी ह्या खेड्याजवळ सापडले. ह्या

देशोदेशी

अवशेषातून प्रतीत होणारं तांत्रिक कौशल्य आणि कलाविष्कार आश्चर्याने थक्क करणारा आहे. अनेक मजली पक्की बांधलेली घरे, फरसबंदी आखीव रस्ते, मल:निस्सारणाची शहराव्यापी व्यवस्था, उत्कृष्ट दर्जाची आणि कलात्मकतेने सजविलेली भांडीवुंडी, घराघरातील

रंगविलेली भित्तीचित्रे ह्या काळाच्या ओघात हरवून गेलेल्या लोकांच्या सामाजिक प्रगतीची साक्ष देतात. सापडलेल्या पुराव्यानुसार दोन गोष्टी वादातीत आहेत. एक म्हणजे थेरावरील उद्रेकात हे शहर ज्वालामुखीतून फेकल्या गेलेल्या लाव्हा आणि राखेखाली पूर्णपणे गाडलं गेलं आणि दुसरी - ह्या स्फोटाची पूर्वकल्पना इथल्या रहिवाशांना मिळाली असावी आणि आपलं चम्बुगबाळ आणि गुरंदोरं घेवून ते वेळीच परागंदा झाले असावे. कारण अक्रोटीरीमध्ये

सापडलेल्या अवशेषांत सजीव प्राण्यांचे अवशेष जवळजवळ नाहीतच. पण हे लोकं वांशिक दृष्ट्या कोण होते, त्यांच्या चालीरीती, धार्मिक विचार, भाषा काय होती आणि थेराच्या स्फोटानंतर त्यांचं नक्की काय झालं हे सर्वच प्रश्न आजही अनुत्तरीतच आहेत.

अर्थात जरी प्लेटोच्या कथेचं ते मूळ स्फूर्तीस्थान असलं तरी आजचं सॅन्टोरिनी म्हणजे ताम्रयुगातील थेरा नव्हे किंवा प्लेटोचं ॲटलांटीसही नव्हे. पण प्लेटोने 'पृथ्वीवरील स्वर्ग असं जे ॲटलांटीसच वर्णन केलं आहे ते मात्र आजच्या सॅन्टोरिनीला सुद्धा पूर्णपणे लागू होतं. हे स्वर्गीय रूप निरखायचा उत्तम मार्ग म्हणजे ज्वालामुखीच्या शिल्लक राहिलेल्या मुखाच्या काठावरील पायवाटेने फिरा. ह्या मुख्य गावापासून फिरोस्तेफानी, इमेरोविग्ली अश्या वाटेवरील खेड्यात थांबत थांबत, ईया गावापर्यंत सूर्यास्ताच्या सुमारास पोचावे. डाव्या बाजूला चमकणारा निळाशार समुद्र, उजवीकडे डोळे दिपतील एव्हडी पांढरी शुभ्र पण समुद्राच्या निळाईचं प्रतिबिंबच अश्या रंगाची छपरं असलेली घरं आणि ईयाला पोचल्यावर आपली निळ्या कायेवर वितळलेल्या सोन्याची शाल पांघरलेला सूर्यास्ताचा समुद्र. स्वर्ग काही ह्यापेक्षा वेगळा असेल अस मला वाटत नाही.

सतीश जोशी
९८२०२२८२७९

आम्ही पार्लेकर ३०

कुठल्याही माध्यम संस्थेचा संपादकीय विभाग हे एक अजब रसायन असते. कधी 'डेडलाईन'चे टेन्शन, कधी एखाद्या सामाजिक विषयावर जोरदार चर्चा तर कधी 'सेलिब्रिटी' पाहुण्यांबरोबर दिलखुलास गप्पा. येथे सतत काही ना काही घडत असते. येत्या वर्षाअखेर ३० वर्षे पूर्ण करणार्या 'आम्ही पार्लेकर'चा संपादकीय विभागसुद्धा अशा अगणित घटनांचा साक्षीदार आहे. त्यातील काही निवडक किस्से थेट आमच्या संपादकीय विभागातून !

माझी वर्ष २००३ मध्ये हृदय शस्त्रक्रिया झाली तेव्हा मी 'आम्ही पार्लेकर'चे संपादकीय काम थांबविले. तोपर्यंत 'सुंदर खाशी सुबक ठेंगणी' असा पत्रकारितेतील हा नवा उपक्रम मी अंगाखांद्यावर गमतीने वागवीत होतो. क्रिकेटचा मोठा सामना खेळून झाल्यानंतर गावसकर हाताला चाळा हवा म्हणून टेबल टेनिस खेळत असे तसे माझे झाले होते. विलेपार्ले हे मुंबईतील लहानसे, सुबक आणि एकसंध उपनगर. मुंबईचे पुणे. जीवन उन्नत करण्यासाठी जे लागते ते सर्व ह्या छोट्या गावात चांगल्या प्रकारे मिळते. 'आम्ही पार्लेकर' हाऊस मॅगझिनची निकड पूर्ण करीत होते. प्रबोधनकार क्रीडा संकुलाच्या समोरील चहाच्या टपरीत 'पार्लेकर'चे संपादक ज्ञानेश चांदेकर, तुकाराम जाधव आणि मी गप्पा मारीत बसलो असतांना ह्या मासिकाची धुरा मी वाहायचे ठरले. ह्या नव्या आव्हानाला मी आनंदून आणि समरसून सामोरा गेलो.

वर्ष २००१ मध्ये ओसामा बिन लादेनने न्यूयॉर्क मधील मनुष्यवस्ती असलेले दोन जुळे एकशेवीस मजली मनोरे विमानाने टक्कर देऊन उडविले. त्या वास्तूत काही भारतीय होते. त्या भारतीयांमध्ये पार्ल्यातील धोत्रे नावाचा एक माणूस होता असे कानावर आले. पार्ल्यातील त्याचे घर शोधून काढले. पण तेथे कोणीच राहत नव्हते. त्याचे आईवडील अंधेरी पूर्वच्या विजयनगरमध्ये राहायला गेले होते. रात्री ते घर हुडकले. आईवडील म्हातारे होते. एकजण कर्करोगाने पीडित होता. मुलाशी संपर्क होत नव्हता. प्रचंड काळजीत होते. बोलता येईल तेव्हा सकारात्मक बोलून त्यांना धीर दिला. ती मुलाखत अनेकांना आवडली. दुसरा प्रसंग म्हणजे हिंदी चित्रपट सृष्टीतील ज्येष्ठ अभिनेता अशोककुमार ह्याचे निधन. पार्ल्यातील अनेक ज्येष्ठ नागरिकांचा तो एकेकाळचा आवडता नायक होता. पार्ल्यातीलच एक नटाने त्याचेवर लिहावे असे मला वाटले. मनोज जोशी आठवला. राजकीय वार्ताकन करीत असतांना शनिवारी संध्याकाळी गुजराती वार्ताहर मला

कोंडाळे करून माझ्याकडून महाराष्ट्र राजकारण समजून घेत असत. त्यात मनोज जोशी असे. तेव्हा तो पत्रकारिता करीत असे. चौकशी केली तेव्हा कळले के तो मेंदूच्या विकाराने ग्रस्त आहे आणि रुग्णालयात पडून आहे. भेटायला गेलो आणि प्रेमळ आग्रह केला. त्याही अवस्थेत त्याने चांगला लेख लिहून दिला. अशोककुमारलाही तो आवडला असता.

पत्रकारितेत आपण कोणाकडून फसविले जाणार नाही ह्याची डोळ्यात तेल घालून काळजी घ्यावी लागते. बातम्यांमधील अचूकतेविषयी माझी ख्याती होती. पण 'पार्लेकर'मध्ये असताना एकाने मला टोपी घातली. नेहमीचा ओळखीचा माणूस दुसऱ्या एका पाऊणशे वयोमान असलेल्या माणसाला घेऊन मला भेटला. त्याने ह्या वयात पुणे विद्यापीठाची एम ए ची पदवी चिकाटीने अभ्यास करून मिळविली होती असे सांगण्यात आले. गुणपत्रिका पाहून छायाचित्रासकट बातमी कौतुकाने छापली. विद्याभ्यासाला वयाचे बंधन नसते अशी पुस्ती जोडली. काही दिवसांनी ह्या विद्यापीठाशी संबंधित जाणकार भेटला. त्याने सत्य सांगितले. हा गृहस्थ सतत सहा वेळा अनुत्तीर्ण झाला होता. शेवटी रडूनभाकून त्याने पदवी मिळवली. मी एम ए झाल्याची तसबीर भिंतीवर टांगायची एवढीच

इच्छा राहिली असल्याचे त्याने सांगितले. विद्यापीठाने अत्यंत सोप्या उत्तरांची प्रश्नपत्रिका काढून त्याची एकट्याची परीक्षा गुप्तपणे घेतली आणि काठावर उत्तीर्ण केले. ह्या भ्रष्टाचाराने मी अस्वस्थ झालो.

काही दिवसांनी मुंबईच्या एका मोठ्या दैनिकात ह्या गृहस्थाच्या चिकाटीची आणि पदवीची बातमी ठळकपणे प्रसिद्ध झाली. तेव्हा मी त्याच्या घरी गेलो. मला वस्तुस्थिती कळली असल्याचे त्याला सांगितले. पुन्हा अशी बातमी दुसऱ्या कोणत्याही नियतकालिकात प्रसिद्ध झाली तर ती वस्तुस्थिती मी जगाला सांगेन आणि लोक माझ्यावर विश्वास ठेवतील अशी धमकी दिली. त्यानंतर ती पदवी त्याच्या भिंतीवरच राहिली. पत्रकारितेच्या अखेरच्या दिवसात अशा अनुभवाला सामोरे जावे लागले.

विलेपार्ले आता पुष्कळच बदलत आहे. वाडा संस्कृती, विहिरी, फळबागा लुप्त होत आहेत. मराठी माणसाचे वर्चस्व कमी होऊ लागले आहे. पैसा बोलू लागला आहे. 'मुंबईचे पुणे' हे वैशिष्ट्य जपण्यासाठी लोकांना विविध उपक्रमांकरिता उद्युक्त करण्यासाठी 'आम्ही पार्लेकर'ला अंकाच्या स्वरूपात उचित बदल करावे लागणार आहेत. माझ्या ज्ञानेश चांदेकरांना भरपूर हार्दिक शुभेच्छा.

अरविंद विठ्ठल कुळकर्णी
९६१९४३६२४४

किरसे थोरांचे

दिनांक ५ जून १९६८चा माझ्या जीवनाला कलाटणी देणारा दिवस आजही माझ्या मनावर कोरला गेला आहे. समोर चार परीक्षक, त्यात मराठी भाषणाच्या, खळखळून हसणाऱ्या आणि चांगलं मराठी बोलणाऱ्या प्रा. शांताजी गांधी आणखी दोन हिन्दी गृहस्थ, प्रा. नेमिचंद जैन, अभिनय विषयाच्या प्रा. शीलाजी अशा परीक्षकांत तेजस्वी डोळ्यांचं, अत्यंत नीटनेटकं वागणारं, हातात वही पेन्सिल घेतलेलं, समोरच्या व्यक्तीच्या डोळ्यांतून आंतपर्यंत तीक्ष्ण नजरेनं तपासणारं एक गौरवणीय उमदं व्यक्तिमत्त्व, किंचित हसल्याचा भाव घेऊन बसलं होतं. तेच हे 'अल्काजी, डायरेक्टर - नॅशनल स्कूल ऑफ ड्रामा', मी क्षणार्धात ओळखलं. प्रश्नोत्तरं झाली. अंधायुग मधील पाठ केलेले परिच्छेद मी अभिनयांकित करून बोलू लागलो. तीनच मिनिटांत मला थांबवलं गेलं. मराठी नाटकातील एखादं स्वगत, संवाद म्हणायला सांगितला. मी 'स्वा. सावरकरांच्या सन्यस्त खड्ग नाटकातील संस्कृतप्रचूर भाषाविलासाचा लांबलचक वाक्यांचा एक दीर्घ परिच्छेद सादर केला.' त्यावर सगळेच खूश दिसले. विशेषतः अल्काजी सर आणि शांताजी. परीक्षकांनी माझं शिक्षण, घरची परिस्थिती, कामं केलेल्या नाटकांची नावं, कांही लेखकांची नावं अशी चौकशी केली. दुसरे दिवशी मला केन्द्रीय

राष्ट्रीय नाट्य विद्यालयाचे गुरुवर्य पद्मभूषण इब्राहिम अल्काजी

शिष्यवृत्ती जाहीर झाली. सरांचं इंग्रजी भाषेतील उच्चारण तर केवळ मोहमयी असे. बऱ्याच वेळा काही कळलं नाही तरी गोषवारा समजल्याचा आनंद होत असे. स्वच्छ, शुभ्र कुर्ता आणि तितकाच शुभ्र पठाणी पायजमा ही सरांची वेषभूषा असली तरी सुटाबुटात ते खुलून दिसत. कधीकधी ते अफगाणी पठाणी वेष परिधान करून आले होते पण फक्त तालमीच्या वेळी. अल्काजी सरांची शिस्त कमालीची कडक होती. त्यांच्या नजरेत जरब होती. एक तर स्कूलचे सर्वेसर्वा असल्यामुळ आणि अन्य सगळे शिक्षकही त्यांना वचकून असल्यामुळ आम्ही विद्यार्थी तर प्रचंड सावध होऊन वर्गात बसत असू. अल्काजी सर दोनशे फुटांवर आले तरी सगळीकडे चिडीचुप होत असे. स्वच्छतेचे ते तेवढेच भोक्ते होते. सुशिक्षित माणूस, मग तो कोणत्याही विषयातील असो. त्याच्या हाती कागद आणि पेन्सिल/पेन असलेच पाहिजे आणि विशेष गोष्टींची त्यानं वारंवार नोंद केलीच पाहिजे

हा त्यांचा कटाक्ष होता. नाटकाचंही शास्त्रशुद्ध शिक्षण असतं हे मी आयुष्यात प्रथमतःच अनुभवत होतो. अल्काजी सरांना प्रामुख्यान उत्तम हिन्दी बोलू शकणाऱ्या विद्यार्थ्यांच्या आणि नंतर मराठी पार्श्वभूमी लाभलेल्या विद्यार्थ्यांच्या अभिनय कौशल्यावर विश्वास आणि प्रेम असे. तसा सरांचा जन्मच मुळी पुण्यातल्या ससून हॉस्पिटल मधला. त्यामुळं मराठी संस्कृतीचं, पुरणपोळीचं आणि मराठी भाषेचं अल्काजी सरांना एक प्रकारचं आपलेपण आणि आकर्षण होतं. इंग्लंडमध्ये नाट्यशास्त्र शिकलेल्या सरांनी मुंबईत, 'इंडियन नॅशनल थिएटर'ची धुरा सांभाळली होती. मराठी नाटकं पाहिली होती. मराठी नाटककर्मींशी त्यांचा सहवास घडला होता. अल्काजी सरांच्या दिग्दर्शनाखाली आम्हाला ऑथेल्लो, अंधायुग, स्वंदगुप्त, हिरोशिमा ह्या नाटकांत कामं करायला मिळाली. शिवाय कार्ल वेबर यांच्या दिग्दर्शनाखाली, दि कॉकेशियन चॉक सर्कल तर फ्रिट्ज बेनेविट्ज यांच्या दिग्दर्शनाखाली, दि थ्री पेनी ऑपेरा ह्या जर्मन नाटककार बर्टोल्ट ब्रेश्टच्या नाटकात काम करायला मिळालं. तीन वर्षांच्या प्रदीर्घ शिस्तशीर अभ्यासक्रमाच्या नाट्यनंदनवनाची मशागत केलेल्या विद्यार्थ्यांच्या हाती आलेली कणसं हिऱ्यामोत्यांचीच असत हे मात्र नक्की. पुढील आयुष्यात त्या शिदोरीचा लाभ कोण कसा करून घेतो हे ज्याच्या-त्याच्या दृष्टिकोनावर, मिळू शकणाऱ्या संधींवर, त्यासाठी उपलब्ध होणाऱ्या शक्यतेवर अवलंबून असे. राष्ट्रीय

नाट्य विद्यालय आणि गुरुवर्य इब्राहिम अल्काजी! राष्ट्रीय नाट्य विद्यालय म्हणजे नाट्यविषयक ज्ञानांनं खच्चून भरलेली गुहाच होती. जागतिक रंगभूमीवर रूढ असलेली प्रत्येक गोष्ट, तिथं गुरुवर्य अल्काजी सरांनी उपलब्ध करून दिलेली होती. विद्यार्थ्यांनी रंगभूमीचा अधिकाधिक अभ्यास करावा, अनुभवविश्व मोठं करावं असं त्यांना वाटे, आणि मुख्य म्हणजे नाटक हे केवळ हसवाहसवी करणारं माध्यम नसून गांभीर्यानं कांही तत्त्व शिकण्याचं आणि शिकविण्याचं माध्यम आहे. ते प्रत्येकानं शिस्तीनं आत्मसात करावं असं अल्काजी सरांना वाटत असे. अशा रंगभूमीच्या भीष्माचार्यांच्या हाती आमचं आयुष्य दिलं गेलं होतं. पद्मभूषण पुरस्काराने सन्मानित असणारे अल्काजी सर ग्रेटर कैलाश मध्ये राहात असत. त्यांना विस्मरण होत होतं. पंचाणव वर्षांचं त्यांचं वय होतं. ते 'त्रिवेणी' मधील त्यांच्या आर्ट गॅलरीत जाऊ शकत नव्हते. मुलगी अमाल अलाना हीच आता गॅलरीचं काम सांभाळत असे. अत्यंत दुःखद घटना म्हणजे आमच्या अल्काजी सरांचं २०१९ मध्ये दीर्घ आजारानंतर निधन झालं. माझ्या नाटकीय कारकीर्दीतील आधारस्तंभ कायमचा निखळला. पण अल्काजी सरांनी केलेले संस्कार चिरंजीवपणे माझ्या मनात कायमस्वरूपी कोरलेले असतील.

माधव र. खाडिलकर
९८२०४२३८९२

‘निद्रापुराण’- झोपेच्या विज्ञानावर एक नजर

असं म्हणतात की अंधरुणावर पडल्या-पडल्या ज्याला शांत झोप लागते, तो सुखी माणूस! सर्वसाधारण माणसाच्या दिवसाचे सात-आठ तास, म्हणजे आयुष्यातली पंचवीस-तीस वर्षे चक्क डुलक्या घेण्यात जातात. माणूस खाण्या-पाण्याशिवाय आठवडाभर राहू शकतो! पण झोपेशिवाय? छे! तीन-चार दिवसातच भ्रमिष्टासारखा होऊन जातो! असं सांगतात, की अट्टल गुन्हेगारांकडून गुन्हाची कबुली मिळवायची असेल, तर त्यांना दिवस-दिवस झोपू देत नाहीत; झोप लागलीसं वाटलं, तर हवालदार बर्फाचं पाणी डोळ्यावर मारून उठवतो! आणि झोपेच्या अभावी वैतागलेला अट्टल गुन्हेगारही केलेला-न केलेला गुन्हा कबूल करून टाकतो. एवढं झोपेचं महत्त्व!

ऑक्सफर्डच्या शब्दकोशात झोपेची व्याख्या दिली आहे: ‘तुमचे शरीर व मन जागृत आणि कार्यरत नसताना, तुम्ही डोळे बंद करून विश्रांती घेत असण्याची नैसर्गिक स्थिती, म्हणजे झोप’! तर झोपेची शास्त्रीय व्याख्या आहे-‘झोप ही मनाची आणि शरीराची नैसर्गिकरित्या पुन्हा-पुन्हा होणारी अशी अवस्था आहे, ज्यात आपल्या चेतना मंदावलेल्या/बदललेल्या असतात; संवेदना मंद झालेल्या असतात; सर्व स्नायूंची क्रियाशीलता कमी किंवा बंद होते आणि सभोवतालशी आपला संवाद मंद/बंद होऊन जातो!!

आता ही झोप येते म्हणजे नेमकं काय होतं? केवळ शब्दकोशात सांगितल्याप्रमाणे डोळे बंद केले म्हणजे झोप लागतेच आसा नाही!

त्यासाठी काळ-वेळ लागतो; शरीर झोपायला ‘तयार’ व्हावं लागतं; नाहीतर

सारी रात्र अंधरुणात, आढ्याकडे पहात तळमळत रहायची वेळही येऊ शकते! सकाळी ताजातवाना होऊन उठलेला माणूस, दिवस संपत आला की जरा मरगळून जातो. रात्र पडायला लागली की सकाळचा उत्साह आणि जोर अंगात राहत नाही; स्नायू थकतात; हालचाल कमी होते; डोळे मिटतात. सभोवतालच्या वातावरणाची जाणीव हळू हळू कमी होते. हृदयाचे ठोके आणि श्वासाचा वेगही थोडा कमी होतो; मन नावाचं शारीरिक इंद्रिय वैद्यकीय पुस्तकात नाही खरं. पण शरीराची अशी स्थिती झाल्यावर ‘मन’ही जणू बंद होतं आणि आपल्याला झोप लागते!

पण जागृतावस्था हलकीशी झोप दीर्घ निद्रा REM निद्रा झोपेचे सात-आठ तास एक सारखे

नसतात! त्यात चार आवर्तनं असतात. प्रत्येक आवर्तनं साधारण नव्वद मिनिटांचं असत. ह्या नव्वद मिनिटांत - स्नायूंचं सैलावणं, डोळ्याची अंतर्गत हालचाल (रॅपिड आय मुव्हमेन्ट-REM), मेंदूमध्ये ऍक्टिव्हिटीच्या इलेक्ट्रॉनिक लहरी येणं, स्वप्न पडणं अशा अनेक गोष्टी सुरु असतात. ह्या आवर्तनात REM झोप किती, आणि नॉन-REM झोप किती, ह्यावरून झोपेची परिणामकारकता समजते. काही वेळा झोप होऊन उठल्यावर ताजं-तवानं, प्रसन्न वाटतं; तर

काही वेळा नाही; ह्यामागचं कारण झोपेची गुणवत्ता हे आहे! ही गुणवत्ता कशी वाढवावी, ह्यावर पुष्कळ संशोधन सुरु आहे. पण ह्या झोपेच्या आवर्तनाचं शास्त्रीय कारण, त्यांचं नियंत्रण, त्या मागची केमिस्ट्री ह्यांचं रहस्य अजून पूर्णपणे उलगडायचं आहे.

झोपेत शरीराची सर्व कामे बंद होत नाहीत. खरं तर शरीराची कित्येक महत्वाची कामं झोपेतच होतात. दिवसभरात झालेली पेशींची झीज भरून येते. एखादं मशीन चोवीस तास, तीनशे पासष्ट दिवस न थांबता काम करू शकतं. गरज पडल्यास बंद करून दुरुस्त करता येतं. पण शरीराची चयापचय क्रिया पूर्ण व्हायला काही वेळ द्यावाच लागतो! ज्ञानेंद्रियांना दिवसभरात मिळालेल्या संवेदना आणि मेंदूने, मनाने जाणलेले अनुभव आणि भावना, आपल्या तात्पुरत्या स्टोरेजमधून बाहेर येतात, आणि त्यातील ज्या महत्वाच्या असतील त्या कायमच्या स्मृती म्हणून ठेवल्या जातात; नकोत त्या नष्ट केल्या जातात. ही सर्व मेंदूच्या स्वच्छतेची, नियोजनाची कामं झाली की माणूस नव्या दिवसासाठी तयार होतो; आणि मेंदू त्याला जागृत व्हायला सांगतो. जागृती आणि झोप ह्यांचं हे चक्र निरंतर सुरु असतं. ह्या चक्रात बिघाड झाला की झोप बिघडते! आणि झोप बिघडली की सारंच बिनसतं!

पण मग ह्या चक्राचं नियंत्रण कोण करत? अशा शारीरी-चक्राचं नियंत्रण आपलं शरीर वेगवेगळ्या रसायनांद्वारे करतं! ही रसायनं बनवण्याची एक कार्यक्षम प्रणाली आपल्या शरीरात चालू असते. ही रसायनं म्हणजे संप्रेरकं (हार्मोन्स). संप्रेरकं वेगवेगळ्या ग्रंथींमध्ये निर्माण होतात. जागृती आणि झोप ह्यांचं नियंत्रण करणारी प्रणाली सूर्याशी, प्रकाशाशी, दिवस आणि रात्रीशी निगडित असते; आणि ह्या ग्रंथींचं काम चालतं ते आपल्या सभोवतालचा उजेड आणि अंधार ह्यांनुसार! ह्या प्रणालीला म्हणतात शरीराचं ‘काल-चक्र’ (‘सर्काडियन रिदम’). आपलं दैनंदिन जीवन ह्या कालचक्राशी बांधलेलं असतं.

Circadian Rythm

हे घड्याळ आपल्या शरीरात कुठे असतं? (हो! आणि एक कॅलेंडर ही असतं! त्याबद्दल नंतर कधीतरी). ह्या घड्याळाचं काम मेंदूच्या जवळजवळ मध्यभागी, दृष्टी वेंद्राच्या लागत असलेल ‘SCN’ नावाचं वेंद्र करतं. दृष्टी वेंद्र

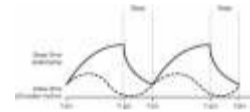

आपल्या डोळ्यातल्या दृश्यपटलाला (रेटिना) जोडलेलं असतं. ‘SCN’चं काम आपल्या भोवतीच्या वातावरणातल्या प्रकाशावर अवलंबून असतं. म्हणजे आजकाल अंधार पडला की रस्त्यांवरचे, नाहीतर सोसायटीमधले दिवे कसे आपणहून चालू करायला, आणि सकाळ झाली, उजेड पडला, वनी दिवे आपणहून बंद व्हायला

‘फोटोसेल’ लावलेले असतात ना, तसं SCN चं काम चालतं. डोळ्यातील दृश्यपटलावरच्या ‘रॉड’ आणि ‘कोन’ बद्दल आपण शाळेत विज्ञानाच्या पुस्तकात वाचलं असेल. हे ‘रॉड’ आणि कोन्स सेन्सर्स SCNला, ‘दिवस सुरु

झाला’ किंवा ‘रात्र पडली’ असे संदेश पाठवतात. ‘दिवस सुरु’ असा संदेश SCN कडून ‘पिनिअल ग्रंथी’ ला जातो. पिनिअल ग्रंथीच काम ‘मेलॅटोनिन’ नावाचं संप्रेरक बनवणं रात्र झाली, अंधार पडला, की पिनिअल ग्रंथीला समजतं! मग ती ‘मेलॅटोनिन’ हे संप्रेरक बनवते आणि रक्तात प्रसवते. रक्तातलं मेलॅटोनिन वाढलं, की आपल्या मज्जासंस्थेचं कार्य मंदावतं. रक्तात मेलॅटोनिन अधिक प्रमाणात असेपर्यंत मज्जासंस्था मंदावलेली राहते; आपली ज्ञानेंद्रिय सुस्तावतात; हृदयाचे ठोके जरा कमी होतात; मग रक्तदाब जरा कमी होतो; शरीराचं तापमान अर्ध्या अंशाने कमी होतं; स्नायू सैलावतात; श्वसन क्रिया मंदावते; आणि ह्या स्थितीला आपण ‘झोप’ आली, असं म्हणतो!

मग आपण जागे कसे आणि कधी होतो? रात्रभर रक्तातील मेलॅटोनिन हळूहळू कमी होत राहतं. एकदा मेलॅटोनिनची मात्रा एका विशिष्ट

प्रमाणापेक्षा कमी झाली की रात्रीच्या उलट्या क्रिया होत राहतात. जरा उजेड पडला की, डोळ्यातील ‘रॉड’ आणि ‘कोन’ना प्रकाश आलेला कळतो. मग पूर्वीच्या उलट क्रिया होतात आणि पिनिअल ग्रंथी मेलॅटोनिनचं स्रवण बंद करते. मज्जासंस्था सक्रिय होते; ज्ञानेंद्रिय काम करू लागतात; स्नायू पूर्ववत होतात; हृदयाचे ठोके, श्वसन, सारं वाढतं; आणि आपल्याला ‘जागृतावस्था’ येते. झोप आणि जाग ह्यांचं चक्र असं प्रकाश, आणि मेलॅटोनिन ह्यांच्या खेळामुळे चालतं. आता तुम्हाला कळलं असेल की बऱ्याच लोकांना खोलीतला दिवा चालू असेल तर झोप लागत नाही ह्याचं ही कारण ह्या प्रक्रियेशी निगडित आहे!

अर्थात ही सर्व प्रक्रिया एक बटन दाबल्यागत होत नाही. त्यात इतर अनेक हार्मोन्स, आणि ग्रंथींचं काम सुद्धा असतं. परंतु आपल्या शरीराचा मेळ दिवस-रात्रीच्या चक्राशी घालणं हे महत्वाचं कार्य पिनिअल ग्रंथी करते; ‘मेलॅटोनिन’ बरोबर पिच्युटरी ग्रंथीमध्ये स्रवणारं ‘अडिनोसीन’, किडनीवर असलेल्या ऍड्रिनल ग्रंथींनी स्रवलेलं ‘ऍड्रिनेलीन’ ह्यासारखी संप्रेरकं सुद्धा चेतासंस्थेच्या नियंत्रणात थोडाफार भाग घेतात. आणि ‘त्यांचा सहभाग किती’ ह्यावरून आपल्या झोपेवर परिणाम होतोही! अशा प्रकारे झोप ही शरीराच्या रसायनशास्त्राची जादूवत प्रक्रियाच आहे, म्हणायला पाहिजे!

ह्या वेगवेगळ्या हार्मोन्समुळे, झोप आणि आपली जीवनशैली ह्यांचा खूप जवळचा संबंध आहे. कधी दिवसभरातल्या झकाझकीमुळे मानसिक ताण निर्माण झालेला असतो. मानसिक ताणामुळे पिनिअल ग्रंथीतून स्रवणारं मेलॅटोनिन कमी-अधिक होतं; मेलॅटोनिन कमी झालं तर झोप येईनाशी होते. दिवस-रात्रीच्या शिफ्टमध्ये काम करणाऱ्या कामगारांची मेलॅटोनिन बनवण्याची क्षमता दिवसागणिक बदलत राहते; अशा वेळेस मेलॅटोनिनचं स्रवण आणि प्रकाश-अंधार ह्यांचा परस्परसंबंध गोंधळून जातो, आणि त्यांच्या झोपेवर परिणाम होतो. त्याचप्रमाणे

पाँ गं डावस्थे तीं ल मुलांमध्ये, ऍड्रिनेलीनच्या हस्तक्षेपामुळे मेलॅटोनिन बनण्याची प्राक्रिया प्रौढांपेक्षा, तीन तास

उशीरा होते. त्यामुळे रात्र झाली, अंधार पडला, तरी त्यांच्या रक्तात पुरेसं मेलॅटोनिन बनलेलं नसत. परिणामतः घरातली मोठी माणसं झोपली, तरी ही पोरं जागीच असतात आणि सकाळ झाली तरी दोनतीन तास त्यांच्या शरीरात मेलॅटोनिन स्रवतच राहत; अर्थात मोठ्यांच्या झोपेचे दोन-तीन तास तरी हे टीनजर्स मुलं जागीच असतात! मध्यरात्रीपर्यंत जागत राहण्याच्या त्यांच्या सवयीला निसर्गाचं मेलॅटोनिन बनवण्याचं चक्र जबाबदार आहे; आणि आपण पालक उगीच ओरडत असतो त्यांच्यावर!

झोपेच्या रसायनशास्त्राचं हे ज्ञान झोप येण्याची औषधं आणि झोप न येण्याचीही औषधं बनवण्यासाठी उपयोगी पडतं. दहीभात खाल्ला, तर थोडीशी, पण छान झोप लागते! दह्यामुळे आपल्या शरीरात सेरोटोनिन हे द्रव्य अधिक प्रमाणात बनतं. सेरोटोनिनपासून मेलॅटोनिन शकतं. परिणामतः मेलॅटोनिनचं प्रमाण वाढून झोप लागते! ह्याउलट कॉफीचा परिणाम होतो. कॉफीमध्ये असणारे कॉफीन हे रसायन अडिनोसिन ह्या वर सांगितलेल्या, झोप आणणाऱ्या द्रव्य सारख्या संरचनेचे आहे. झोप येते तेव्हा अडिनोसिन मज्जातंतूच्या टोकावर जाऊन बसतं; आणि त्यांची संदेश पाठवण्याची क्षमता कमी करतं, त्यामुळे स्नायू सैलावतात! झोपेच्या आधी कॉफी घेतली, तर मात्र कॉफीन हे द्रव्य अडिनोसिनला मज्जातंतूच्या टोकावर बसू देत नाही. चेतासंस्थेचं कार्य चालूच राहतं; आणि रक्तात पुरेसं मेलॅटोनिन, पुरेसं अडिनोसिन असूनही जाग राहते! कॉफीचा झोपेवर परिणाम असा झोपेच्या रसायनाचा खेळ आहे!

आजकाल तंत्रज्ञानाच्या जमान्यात स्मार्टफोनवर झोपेचा अहवाल ठेवणारी आणि आपल्या झोपेचं पृथक्करण करणारी ऍप्स मिळू लागली आहेत. झोपताना फोन आपल्या बाजूला ठेवला की ह्या फोनमधले वेगवेगळे सेन्सर्स आपली अजाणता होणारी हालचाल-कितती आणि कितती वेगाने होतेय, हृदयाचे ठोके,

श्वसनाचा वेग, डोळ्याचं आणि शरीराचं तापमान वगैरे मोजून त्याचं रेकॉर्ड ठेवतात. त्यावरून आपण खरं किती वेळ झोपलो, किती आवर्तनं झाली, वगैरेचा रिपोर्ट करतात. लवकरच ह्यात हळूहळू मेंदूतील लहरींचा रिपोर्टही आला, की झोपेबद्दल खूप डेटा मिळेल आणि झोपेबद्दलच्या ज्ञानात भर पडेल.

मृत्यूचे सर्व फायदे ज्यात आहेत पण तोटा मात्र एकही नाही, अशी एकच गोष्ट ह्या जगात आहे, म्हणजे झोप! - प्रा अनंत काणेकर

वैद्यकीय क्षेत्रात आता, ‘स्लीप-डॉक्टर्स’ म्हणजे निद्रा-वैद्यक ही एक नवीन शाखा सुरु होते आहे. झोपेबद्दलचं वाढतं ज्ञान, पुरेशी आणि चांगल्या प्रकारची झोप नसल्यामुळे होणारे दुष्परिणाम हे सारं पाहिलं, तर ह्या शाखेचे महत्त्व दिवसागणिक वाढणार आहे. आणि कोण जाणे कदाचित लवकरच डॉक्टरना ‘अंधरुणावर पडल्या-पडल्या ज्याला शांत झोप लागते, असा सुखी माणूस’ बनवताही येईल!

“इति निद्रा पुराणं”

रेस्टॉरंट्स किंवा कॅफेमध्ये जाऊन खायचं क्रेझ जरी कमी झालेलं नसलं तरी घरी केलेलं जेवणचं रोजसाठी बरं वाटतं नाही का ? पण वयस्कर लोकां असतील, शिक्षणानिमित्त पार्ल्यांत राहायला आलेली मुलं असतील जी स्वतःच स्वतः जेवण बनवू शकत नाहीत, पण रोजच्यासाठी घरचं जेवण हवं असेल किंवा कधी कधी आपल्याला घरी जेवण करण्याचा कंटाळा आलेला असतो आणि बाहेरचं म्हणजे हॉटेलचं नको असतं तर त्याला पर्याय म्हणजे घरगुती डब्बा. नवप्रभात डी मध्ये मिस्टर आणि मिसेस रानडे घरगुती डब्बे करतात आणि ज्यांना तिथे येऊन घेता येत नसेल त्यांना घरपोचही

देतात. साधारण १९ - २० वर्षांपूर्वीपासून ते हा व्यवसाय करत आहेत. दिवसाला २० - २५ पूर्ण जेवणाचे डब्बे आणि १० - १५ फक्त पोळीभाजी किंवा नुसत्या पोळ्या किंवा नुसती भाजी असे डब्बे असतात. सकाळ संध्याकाळ

असं दोन्ही वेळेचं जेवण त्या देतात. जास्त डब्बे हे वयस्कर लोकांचे असल्याने त्यांचा विचार करून हिरव्या भाज्यांचा समावेश जास्ती असतो. आठवड्यातून एखादच वडधान्य असतं. सणासुदीला त्या त्या सणाप्रमाणे गोड

पदार्थ त्या देतात. उदा होळीला पुरणपोळी, गणपतीत मोदक. स्वच्छतेची पूर्ण काळजी घेऊन आणि अतिशय चविष्ट असं जेवण त्या करतात. सुरुवातीला त्या एकट्याच स्वयंपाक करत असत पण डब्बांची संख्या जशी वाढली तशी मदतीला बायका त्यांनी ठेवल्या. मोहन रानडे हे भाजी आणणं, डबे पोचवणं हे काम करतात तर यशश्री रानडे स्वयंपाकघर सांभाळतात. कधी जर घरी जेवण बनवण्याचा कंटाळा आला असेल तर किवां पुरणपोळी, मोदक असं सणासुदिला

विकतचं खावंसं वाटलं तर रानडे यांचा डब्बा नक्की घेऊन बघा. फ्लेवर्स ऑफ द वर्ल्ड जगाला वेड लावणारा डोसा किंवा मसाला डोसा (दोसा) हा

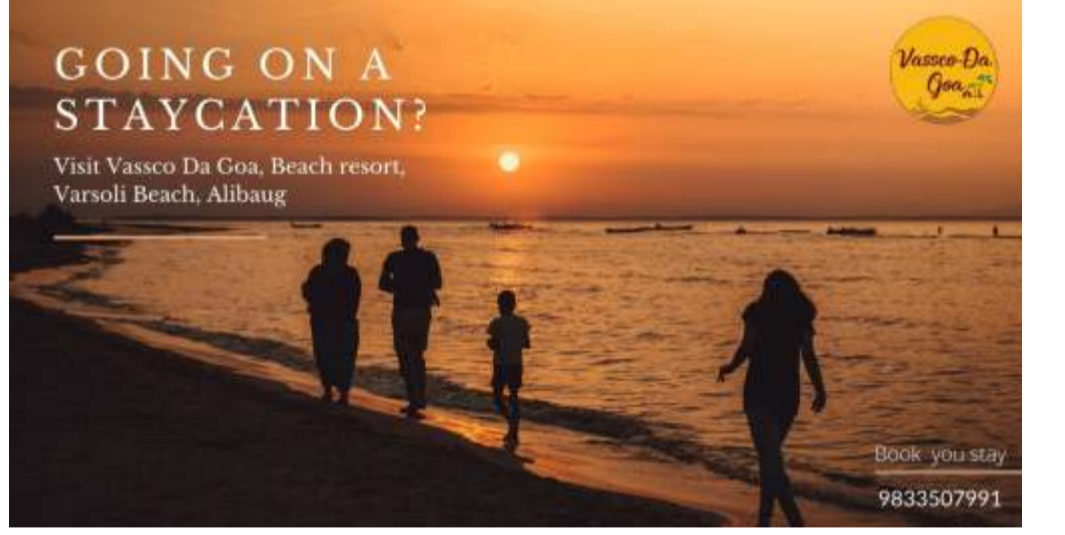

पदार्थ किती जुना आहे.. ? निश्चित सांगता यायचं नाही, पण सुमारे दोन हजार वर्ष तरी नक्कीच.. ! म्हणजे इतिहासाच्या ज्ञात साधनांचा, कागदपत्रांचा धांडोळा घेत मागे गेलो की कळतं, सुमारे दोन हजार वर्षांपूर्वी अत्यंत चविष्ट असा हा डोसा दक्षिण भारतात खाल्ल्या जात होता.

सौजन्य (पुण्याच्या 'एकता' मासिकाच्या दिवाळी अंकात प्रकाशित झालेला, 'भारतीय ज्ञानाचा खजिना' मालिकेतील प्रशांत पोळ्यांनी लिहिलेल्या लेखातून)

ग्रीष्मा बेहेरे

९९६९३९२५८८

प्राजक्ता जोशी-रानडे प्रथितयश गायिका आणि संगीत शिक्षिका. त्यांचा जन्म पुण्याचा. आई सौ विनिता जोशी स्वतः गाणारी. मोठी बहीण सुचेता यांना साथ करण्यासाठी प्राजक्ता हार्मोनियम शिकू लागल्या. नंतर संगीतात आवड निर्माण झाल्यामुळे पुण्यातील सौ. संजीवनी खेर यांच्याकडून रीतसर तानपुऱ्यावर शास्त्रीय शिक्षण सुरू झाले. वडील श्री विलास जोशी स्वतः सतार शिकत. आपल्या आनंद मंडळ या मंडळातर्फे सांगीतिक कार्यक्रमांचे आयोजन

करित. त्या तालमी घरातच चालत. अशाप्रकारे घरात संगीताचं वातावरण होतं.

हुजूरपागा शाळेतून गाण्याच्या स्पर्धांमधून, तसंच प्रत्येक गॅदरिंगमध्ये भाग घेत असत. पुढे बक्षीस मिळायला लागली, कौतुक व्हायला लागलं, तसा गाण्याकडे कल वाढला. पण शिक्षणही आवडत होतं. दहावीनंतर सायकॉलॉजी विषय घेऊन बीए, नंतर पुढे एमए केलं. १९७६ साली पुण्यातील सुगम या संस्थेतर्फे माणिक वर्मा यांच्यावरील अमृताची गोडी या कार्यक्रमात गाण्याची संधी मिळाली.

शब्दांचे संस्कार

तेव्हापासून व्यावसायिक मंचावर प्रवेश झाला. सुगम मध्ये गजाननराव वाटवे, श्रीधर फडके, प्रभाकर जोग, सुधीर मोघे अशा दिग्गजांचा सहवास मिळाला. गजाननराव वाटवे हे सुगम संगीतातील गुरु. आठ आठ तास चालणाऱ्या तालमीं मधून भरपूर शिकायला मिळाले. गाण्यातील शब्दांचे

गाठ पडली ऋषिकेश रानडे. २००४ साली लग्न होईपर्यंत एकत्र अनेक अल्बम्स, प्रोग्रॅम्स केले, जिगल्स केल्या, नक्षत्रांचे देणे, तसेच सूर-ताल यामुळे लोकप्रियता लाभली. परदेश दौरेही केले. काही चित्रपटांसाठी पार्श्वगायन केलं. गोऱ्या गोऱ्या गालावरी.. हे गोड गाणं योगिता गोडबोले यांच्या सह प्राजक्ता यांनी गायलं आहे.

मुलगी अनुष्का हिच्या जन्माच्या सुमारास दौरे थांबून गाणं शिकवायला सुरुवात केली. लक्षात आलं, हे ही आवडतं आहे. ऋषिकेश यांचे श्रेया घोषाल यांच्या सह कार्यक्रम सुरू झाले, दौरे सुरू झाले तेव्हा हे कुटुंब मुंबईत, पार्ल्यांत

वर्कशॉप्स, आवाजाच्या कार्यशाळा यांचेही आयोजन होते. सध्या मात्र फक्त ऑनलाईन संगीताचे क्लास चालू आहेत.

लोकांना ऑनलाईन गाणं शिकणं आवडायला लागलं आहे. शिकवण्यामुळे आपल्याही गाण्यात सफाई येते, असं प्राजक्ता यांना वाटतं. सध्या त्यांच्याकडे पंच्याहत्तर वर्षांच्या आजी पासून आठ वर्षांच्या मुली पर्यंत चाळीस विद्यार्थी गाणं शिकत आहेत. त्यातील काही परदेशातून शिकत आहेत. सुरुवातीला शास्त्रीय रियाज, नंतर हिंदी-मराठी गाणी, असं क्लासचं स्वरूप असतं. मागच्या लॉकडाऊन मध्ये त्यांनी त्यांच्या सूरमयी च्या ई पेज वरून ३५ विद्यार्थ्यांसह ऑनलाईन प्रोग्राम केला.

प्राजक्ता यांच्या सासूबाई सौ मीनल रानडे कवयित्री आहेत तर सासरे श्री प्रमोद रानडे गायक तसेच व्हायोलिन वाजवतात आणि शिकवतात. सासूबाई, आज्ञेसासूबाई प्रत्येक कार्यक्रमाला आवर्जून उपस्थित असतात. सर्वांचा प्राजक्ता यांना भक्कम पाठिंबा आहे. अशा सांस्कृतिक वातावरणात त्यांची मुलगी अनुष्का वाढते आहे. ती सध्या आठवीत शिकतेय. उत्तम गाते पण नृत्याकडे कल आहे. पूजा पंत यांच्याकडून नृत्याचे धडे घेत आहे.

सध्या सगळी नवीन पिढी इंग्रजी माध्यमात शिकते आहे. आपल्याकडे शिकणाऱ्या लहान.. अनुष्काच्या वयाच्या मुलांनी नुसतेच चालीत शब्द म्हणावेत, हे प्राजक्ता यांना पटत नाही. त्या मुलांना स्वतःच्या हातांनी गाणं उतरवून घ्यायला सांगतात. त्या गाण्यांच्या शब्दांचे उच्चार, त्यामागील अर्थ ही समजावतात. त्या साठी मेहनत घेण्याची त्यांची तयारी आहे. थोडक्यात त्यांना मिळालेले शब्दांचे संस्कार त्या पुढील पिढीकडे संक्रमित करीत आहेत.

अनुश्री क्षीरसागर

९८२०५०९७६२

स्थिरावलं. पार्ल्यांतही क्लास सुरू झाले. रानडे कुटुंबियांची सूरमयी अकॅडमी ऑफ म्युझिक ही संस्था आहे. या संस्थेतर्फे मुंबई, पुणे असे दोन्ही ठिकाणी रंगमंचीय कार्यक्रम होतात. पुण्यात संगीत, हार्मोनियम, सतार यांचे क्लासेस घेतले जातात. संस्थेतर्फे गाण्याच्या स्पर्धा, वेगवेगळी

(आर्टिस्टिक लिबर्टी)

मला जर कोणी विचारले कि संगीतातील सर्वश्रेष्ठ प्रकार कोणता तर क्षणाचाही विलंब न करता मी तरी म्हणेन 'अंगाई गीत'. कारण आपल्या तान्हूल्याला निजवताना प्रत्येक आई ही एक स्वतंत्र गान कोकिळा असते जिच्यासमोर सप्त सूर हात जोडून उभे असतात. आवाजाचं सप्तक, सुरांची शुद्धता, गाण्याचे शब्द, चाल इ. इ. सुरेल गाण्याचे सगळे मापदंड तिच्या मायेपुढे गौण ठरतात. ती, तिचं बाळ व तिची अंगाई यांचं एक वेगळंच विश्व असतं ज्यात दुसऱ्या कोणालाही प्रवेश नसतो. ज्या कोणाला हा संगीत सोहळा अनुभवायला मिळाला तो भाग्यवान!!!

आमच्या कुटुंबात एक गीत अंगाई या प्रकारा खाली गेली कित्येक दशके राज्य करतय (माझ्या पणजी पासून ते पार माझ्या मुलीपर्यंत). हे गीत खरं तर अंगाई गीत नाहीच, तर श्रीकृष्णाच्या कालियामर्दनाचे वर्णन त्यात आहे. कवी अनामिक (कोणास माहित असेल तर जरूर सांगा). पण श्रीकृष्णाच्या निरनिराळ्या नावांचा यमकासाठी करून घेतलेला कल्पक वापर केवळ अप्रतिम आहे (खाली पूर्ण गाणे मुद्दाम दिले आहे. त्याचा आनंद घ्यावा). अगदी काहीच वर्षांपूर्वी माझी नव्वदीतील आजो तिच्या पन्नाशीतील नातवाला (अस्मादिक) झोपवताना हे म्हणत होती.

आता तुम्ही म्हणाल यात कलाकाराचे मन: चक्षु कुटून आले. तर सांगतो. लहानपणी गाण्यातील यमुना नदीचा तळ, तेथील कालिया नागाचा महाल, दारी उभ्या असलेल्या नागिणी, पद्मिनी, कालियाचा दहा डोक्याचा फडा, त्यावर आरूढ होऊन 'वरेश्वर' झालेला श्रीकृष्ण इ. इ. मन: चक्षुनी बघता बघता मेंदू पार थकायचा व झोप लागायची.

आता मोठं झाल्यावर कळतंय कि हे मन: चक्षु आमचे नव्हतेच तर त्या अनामिक कवीने आम्हाला ते बहाल केले आहेत. गंमत म्हणजे तसे करताना त्याने त्याचे कलाकाराचे स्वातंत्र्यही पुरेपूर राबविलेले आहे. खरं तर 'नाग' ही एक त्याकाळची एक माणसांची वन्य जमात होती. कालिया त्यांचा प्रमुख. त्याने यमुनेचा काही

मोक्याचा भाग काबीज करून गोकुळातील गवळ्यांना गाईगुरांना तिथे चरायला व पाणी पिण्यास बंदी केली होती. श्रीकृष्णाने मोठ्या चतुराईने खेळ खेळत असल्याच्या बहाण्याने, शत्रूच्या सुरक्षा कवचाला गाफिल ठेऊन, काही मोजक्या गवळी मित्रांसकट थेट कालियावर हल्ला केला व त्यास हुसकावून लावले, अशी

पौराणिक कथा आहे. अर्थात या कथेतही कालिया हा विषारी नाग म्हणूनच येतो. पण या कवीने तर नाग, यमुना या शब्दांचे बोट पकडून या गाण्यात आपल्या कल्पना शक्तीचे जे वैभव दाखवले आहे त्याला तोड नाही. विटी दांडूचा खेळ खेळता खेळता, त्याचच निमित्त करून श्रीकृष्ण कालियाच्या नदीच्या तळाशी असलेल्या महालात घुसला व थेट कालियाला भिडला हे जे कला स्वतंत्र त्याने घेतले आहे ते खूपच विलोभनीय आहे. त्याने तर विटी दांडूच्या खेळात चक्क चेंडूही आणला आहे त्यामुळे विटीदांडू कि क्रिकेट? असा एक गमतीदार घोळही झालाय. पण तरीही एक नक्की, कि गीत वाचल्यावर पूर्वीचे कलाकार, आपलं स्वातंत्र्य हे खूप सुंदर पद्धतीने वापरून, त्यायोगे विषय वस्तू अधिक नाट्यमय व दृश्य मय करून, कसे निखळ व निरागस मनोरंजन करत हेच कळून येतं.

जिजाऊंनी बाळ शिवाजी राजांना उद्देशून गायलेली, लता दीदींच्या आवाजातील अंगाई हे हल्लीच्या काळातील अशाच प्रकारच्या 'आर्टिस्टिक लिबर्टी'चे एक अजून नितांत सुंदर उदाहरण.

बाकी हल्ली, मनोरंजन नको पण तुमची 'आर्टिस्टिक लिबर्टी' आवरा बाबांनो असं म्हणायची वेळ येते.

(कृष्ण पुराण व चरित्र याबद्दल लेखकाला खूप आदर आहे. वरील सर्व मते व अंदाज ही त्याच्या अल्पमती नुसार त्याची वैयक्तिक मते व अंदाज आहेत. कोणत्याही प्रकारे कोणाच्याही धार्मिक व अन्य भावना दुखवण्याचा त्याचा अजिबात हेतू नाही).

गीत (कवी - अनामिक)

'म्हणे यशोदा ही माता,' ऐक रघुनाथा, नकोरे बा आता,

गावामध्ये हिंडू, गावामध्ये हिंडू.

गौळणी कि बालंट करू, तुफान तुझे वरू, घेती कुंभाडू.

घेती कुंभाडू.

जा खेळया बाहेरी, वाजव श्रीहरी, पावा बासरी, खेळ विटीदांडू, खेळ विटीदांडू.'

खेळ मांडीला यमुने स्थळीला, सारे गोपाळ एका फळीला,

श्रीकृष्ण आधी डाव खेळीला, बळीभद्र त्यासी मिळाला,

चेंडू झुगारीला कदंबा स्थळीला, घागुन्या सहित घळ घळला.

म्हणती कृष्णाला, म्हणती कान्हयाला, तुम्ही या झाडाला, चेंडू अडकविला. काढून द्या, नाहीतर डाव राहिला नाहीतर डाव राहिला.

देव चढले कदंबावरी, कि सारंगधरी, चेंडू समोरी, घातीला हो हात, घातीला हो हात.

कदंबाची फांदी कडकडून पडलीसे मोडून कालिया डोहात,

कडकडले अकस्मात, पडले रघुनाथ, कालिया डोहात, कालिया डोहात.

गोकुळी झाली आरोळी कृष्ण बुडाला.

हे दमती बुड्या मार मारून, पाहती तळ धरून, लागेना हो अंत, लागेना हो अंत.

कसे केलेस यमुने बाई, हरी आम्हास गावत नाही, घरी पुसेल हरीची आई, तिला आम्ही सांगावे काही.

गोपाळ जीवीचा सखा कुणीकडे गेला कुणीकडे गेला,

गोकुळी झाली आरोळी कृष्ण बुडाला.

यशोदा हिंडे रानोराना, कुठं गेला बाळ कान्हा, आक्रोश केला राधेनं, गुण हरिचे मनी आठवून,

गोपिका आल्या धावून, पुसती हरी कुठं आहे म्हणून,

कुठेहो कुणी पहिला, कुठेहो कुणी पहिला,

गोकुळी झाली आरोळी कृष्ण बुडाला.

गोपाळ गाई गोधने, करती रुदने,

गाई घेईनात चारा पाणी, वासरे तान्ही, पिईनात आईला पिईनात आईला,

चालेना हो दिन, स्तब्ध उभा राहिला स्तब्ध उभा राहिला.

गोकुळी झाली आरोळी कृष्ण बुडाला.

कालिया डोहात कालिया भुजंग, गेले हो श्रीरंग तयाच्या महाली तयाच्या महाली.

दारी उभ्यो दारी उभ्या नागिणी कि पद्मिनी, उभ्या होत्या नारी, चेंडू श्रीहरी कि मागे गो तिजला, कि मागे गो तिजला.

जळो जळो, जळो जळो चेंडू घननीळा, भुजंग आहे काळा, खाईल बा तुजला, खाईल बा तुजला.

गोकुळी झाली आरोळी कृष्ण बुडाला.

भुजंग फुस्करी, मुरलीचा ऐकून नाद, भुजंग झाला बेसावध.

नाकात ओवूनिया वेसण, वरी घालून आसन, वरेश्वर झाला वरेश्वर झाला.

गोकुळी झाली आरोळी कृष्ण वर आला.

गोकुळी झाली आरोळी कृष्ण वर आला.

प्रसाद आठल्ये

९८२०६१३४४५

CLINIC of the YEAR 2021 पुरस्कार

डॉ. कविता भट कुमार यांना पुरस्कार जाहीर गेल्या २६ वर्षांपासून दंतचिकित्सा क्षेत्रात कार्यरत असणाऱ्या डॉ. कविता भट कुमार यांना या वर्षीचा CLINIC of the YEAR 2021 हा प्रतिष्ठेचा पुरस्कार जाहीर झाला आहे. Famdent, या

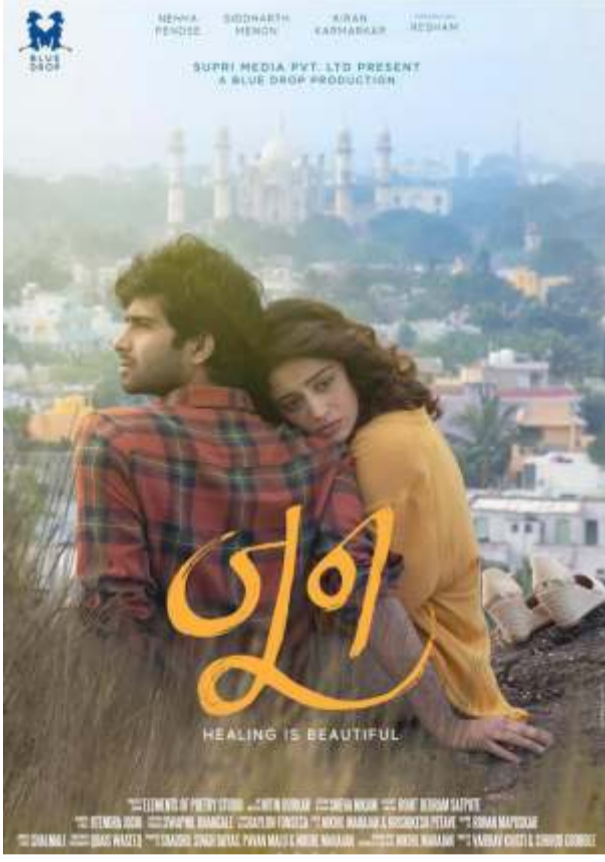
विषयांमध्ये त्यांचे विशेष कौशल्य आहे.

ISO 9008-2015 प्रमाणित आणि सर्व आधुनिक सोयींनी सुसज्ज असे अॅम्बुलन्स एम्बुलन्स हे मल्टिस्पेशलिटी डेन्टल क्लिनिक त्यांनी विलेपार्ले (पूर्व) येथे सुरु केले. तिथे प्राथमिकपासून गुंतागुंतीच्या केसेसपर्यंत सर्व समस्यांवर

मान्यताप्राप्त संस्थेतर्फे देण्यात येणारा हा सन्मान विविध क्षेत्रात उत्कृष्ट कामगिरी करणाऱ्या व्यक्तींना प्रदान करण्यात येतो. दंतवैद्यकीय व मौखिक आरोग्य या क्षेत्रात भरीव कामगिरी करताना डॉ. कुमार यांनी १५००० हून अधिक रुग्णांच्या चेहऱ्यावर हास्य फुलवले आहे. अनेक कुटुंबातील तीन पिढ्यांवर त्यांनी यशस्वी उपचार केले आहेत. फॅमिली डेन्टिस्ट्री, स्माईल मेकओव्हर, इम्प्लान्ट्स, लेझर डेन्टिस्ट्री या

स्वच्छतेच्या नियमांचे काटेकोर पालन करत उपचार केले जातात. हजारो रुग्णांच्या चेहऱ्यावर आत्मविश्वासाचे स्मितहास्य फुलवणाऱ्या डॉ. कुमार यांना दंतचिकित्सा क्षेत्रातील कुशल व सेवाभावी तज्ज्ञांच्या टीमची साथ लाभली आहे. दंतवैद्यक क्षेत्रातील ऑस्कर समजला जाणाऱ्या या विशेष सन्मानासाठी डॉ. कविता कुमार यांचे मनःपूर्वक अभिनंदन.

स्वच्छतेच्या नियमांचे काटेकोर पालन करत उपचार केले जातात. हजारो रुग्णांच्या चेहऱ्यावर आत्मविश्वासाचे स्मितहास्य फुलवणाऱ्या डॉ. कुमार यांना दंतचिकित्सा क्षेत्रातील कुशल व सेवाभावी तज्ज्ञांच्या टीमची साथ लाभली आहे. दंतवैद्यक क्षेत्रातील ऑस्कर समजला जाणाऱ्या या विशेष सन्मानासाठी डॉ. कविता कुमार यांचे मनःपूर्वक अभिनंदन.

आहे . एकावनाच्या इंटरनेशनल फिल्म फेस्टिव्हल ऑफ इंडिया मधील इंडियन पॅनोरमा या विभागात 'जून' या चित्रपटाची निवड झाली होती . त्याचप्रमाणे पुणे चित्रपट महोत्सव , केरळ चित्रपट महोत्सव आणि आता न्यूयॉर्क चित्रपट महोत्सवात देखील 'जून' या चित्रपटाची निवड झाली आहे .

तर सर्वोत्कृष्ट अभिनयासाठी नेहा पेंडसे बायस आणि सिद्धार्थ मेनन यांना नामांकन मिळाले आहे . मानवी स्वभावातील विविध नात्यांचे वंगोरे उलगडणारा हा चित्रपट असून यात 'नील' आणि 'नेहा' यांच्यातील संवेदनशील नात्याची गोष्ट दाखवली आहे. सुप्री मीडियाचे शार्दूल सिंग बायस, नेहा पेंडसे बायस आणि ब्लू ड्रॉप प्रायव्हेट लिमिटेड यांचे निखिल महाजन आणि पवन मालू यांच्या संयुक्त विद्यमाने 'जून' ची निर्मिती करण्यात आली आहे . प्लॅनेट मराठी ओटीटी चे सी एम डी अक्षय बर्दापूरकर म्हणतात, 'माझा जन्म औरंगाबादचा आहे आणि 'जून' या चित्रपटाचे चित्रीकरण औरंगाबाद मधील आहे. हा ओटीटीचा पहिलाच चित्रपट आहे . त्यामुळे मला याचे विशेष कौतुक आहे .' या चित्रपटाची गीते जितेंद्र जोशी यांची तर संगीतकार म्हणून गायिका शाल्मली खोलगडे आहेत .

प्लॅनेट मराठी ओटीटी चा पहिला सिनेमा 'जून' गेले वर्षभर आपण लॉकडाऊन अनुभवत आहोत आणि या काळात ओटीटी प्लॅटफॉर्म अधिकाधिक लोकप्रिय होत आहेत. 'प्लॅनेट मराठी' चा नवा आणि पहिलावहिला सिनेमा 'जून' हा मराठी चित्रपट देखील जून महिन्यात प्रेक्षकांच्या भेटीला येत आहे . नेहा पेंडसे बायस , सिद्धार्थ मेनन, किरण करमरकर, रेशम श्रीवर्धन आणि निलेश दिवेकर यांच्या या चित्रपटात भूमिका आहेत. या चित्रपटाचे दिग्दर्शन सुहृद गोडबोले आणि वैभव खिस्ती यांनी केले आहे . निखिल महाजन यांनी या चित्रपटाचे लेखन केले

क्रिमिनल्स - चाहूल गुन्हेगारांची
गुन्हांवर आधारित कार्यक्रम आपल्याला रंजक वाटत असतात . येत्या १४ जून पासून सोनी मराठीवर असाच एक नवीन कार्यक्रम सुरु होत आहे. त्याचे नाव आहे 'क्रिमिनल्स -चाहूल गुन्हेगारांची' . बऱ्याचदा आपण गाफील असतो आणि मग त्यामुळे गुन्हे घडतात . आपण काळजी घेणे हे गरजेचे असते , असा संदेश देणारा हा कार्यक्रम असेल . सुप्रसिद्ध अभिनेता अभिजित खांडवेकर या कार्यक्रमाचा सूत्रसंचालक असेल. अभिजित हा उत्तम निवेदक असून पूर्वी त्याने रेडिओ जाँकी म्हणून सुद्धा काम केले आहे .

गुन्हेगारी विश्वावर आधारित कार्यक्रमांची लोकप्रियता दिवसेंदिवस वाढतआहे . प्रेक्षकांना या कार्यक्रमातून सावध राहण्याचा संदेश नक्कीच मिळणार आहे . दर सोमवार ते शनिवार रात्री दहा वाजता आपण सोनी मराठीवर हा कार्यक्रम पाहू शकाल .

अभिनेत्री झाली निर्माती
तेजस्विनी पंडित या अभिनेत्रीला आपण तिच्या वैविध्यपूर्ण भूमिकांमुळे ओळखतोच, पण ती एक उत्तम उद्योजिका सुद्धा आहे . आता तिच्या व्यक्तिमत्त्वाचा आणखी एक पैलू आपल्या समोर येणार आहे आणि तो म्हणजे ती एक निर्माती म्हणून आपल्यासमोर लवकरच येणार आहे . 'क्रिएटिव्ह वाईब' च्या माध्यमातून ती निर्मिती क्षेत्रात पदार्पण करत आहे. तिच्या वाढदिवसाच्या निमित्ताने तिने हे जाहीर केले. तेजस्विनी आणि तिचा मित्र संतोष खेर यांच्या बरोबर सुरु केलेली 'क्रिएटिव्ह वाईब' ही निर्मिती संस्था

मराठीप्रमाणे हिंदीतही काही प्रोजेक्ट्स करणार आहे . त्यांचा पहिला प्रोजेक्ट हा एक मराठी वेब शो असून तो 'प्लॅनेट मराठी' बरोबर केला जाणार आहे. याविषयी तेजस्विनी म्हणते, 'आता वाढदिवसाच्या निमित्ताने मी एर्रा नव्या क्षेत्रात पदार्पण करत आहे. मी आमच्या प्रोजेक्ट्स मध्ये नवोदितांना संधी देणार आहे. व्यावसायिक चित्रपट , सिरीज , शो असे वेगळे प्रोजेक्ट्स आम्ही करणार आहोत . ' हे सर्व करत असताना तेजस्विनी अभिनेत्री म्हणून देखील कार्यरत असणार आहे .

गणेश आचवळ
९८२१२६८३९१

'गुरुदक्षिणा फाउंडेशन' ट्रस्ट तर्फे निबंध लेखन स्पर्धा

'गुरुदक्षिणा फाउंडेशन' ट्रस्ट तर्फे १८ वर्षावरील सुजाण नागरिकांसाठी खालील विषयावर निबंध लेखन स्पर्धा आयोजित करित आहोत.

- विषय :**
- १) अमृतमहोत्सवी (७५ व्या) वर्षात पदार्पण करणाऱ्या स्वातंत्र्याने आम्हाला काय दिले ?
 - २) ग्लोबल वॉर्मिंग कमी करण्याकरता जागरूक नागरिकांकडून असलेल्या अपेक्षा.
 - ३) राजकीय नेत्यावर अंकुश ठेवण्यास उच्चशिक्षित समाज कमी पडतो आहे का ?
 - ४) अॅलोपथी व आयुर्वेद - एकमेकांचे स्पर्धक की पूरक ?
 - ५) मोबाईल व संगणक यांचा बालक-पालक संवादावर झालेला परिणाम.
 - ६) पाल्यांतील शैक्षणिक, सामाजिक व धार्मिक संस्थांचे योगदान व त्यांच्यापुढील भविष्यातील आव्हाने !
- नियम व अटी :**
- १) निबंधाची कमाल शब्दमर्यादा १२०० शब्द. शब्दमर्यादा ओलांडणारे निबंध स्पर्धेसाठी ग्राह्य धरण्यात येणार नाहीत.
 - २) निबंध मराठी, हिंदी, गुजराथी व एपसश्रद्धीह यापैकी कुठल्याही भाषेत चालेल.
 - ३) निबंधाची विषयानुसार स्वतःच्या शैलीत व मुद्देसूद मांडणी व भाषेचे सौष्ठव यांना प्राधान्य देण्यात येईल.
 - ४) कुठल्याही निबंधात व्यक्तिगत किंवा राजकीय टीका असू नये.

- ५) निबंध फुलस्केप अथवा अ४ आकाराच्या आखलेल्या कागदावर एकाच बाजूने लिहावा.
 - ६) टंकलिखित असला तरी चालेल.
 - ७) निबंधाची मूळ प्रत पाठवावी.
 - ८) निबंध ईमेलवर पण स्विकारला जाईल.
 - ९) स्पर्धकाने निबंधाला जोडून स्वतःच्या स्वाक्षरीसह स्वतःचे संपूर्ण नाव, पत्ता (पिनकोडसह), वय, व्यवसाय, टेलिफोन, मोबाईल, नंबर व ई-मेल पाठवावा.
 - १०) स्पर्धेसाठी परीक्षक नियुक्त केले जातील व त्यांचा निकाल सर्वांवर बंधनकारक राहिल. निकालाला कोठेही आव्हान देता येणार नाही.
- बक्षिसे :**
प्रथम क्रमांक	: रुपये ५०००/- + प्रशस्तीपत्र
द्वितीय क्रमांक	: रुपये ३०००/- + प्रशस्तीपत्र
तृतीय क्रमांक	: रुपये २०००/- + प्रशस्तीपत्र
- उत्तेजनार्थ दहा बक्षिसे : रुपये १०००/ प्रत्येकी स्पर्धकांनी आपला निबंध ३० जून २०२१ पर्यंत खालील पत्त्यावर प्रत्यक्ष किंवा पोस्टाने पाठवावा.
पत्ता : मोहन प्रभाकर भिडे, इ-४३, स्वप्नशिल्प, महंत रोड, विलेपार्ले (पूर्व), मुंबई ४०००५७
भ्रमणध्वनी : ८८२८०४५६५५, ९८६७४१११६२
ईमेल : gurudakshinafoundation1@gmail.com

विश्वास आणि जबाबदारी
ह्या दोन इतक्या मोलाचा गोष्टी आहेत की, या गोष्टी ग्राहकांनी साजिरी ला दिल्या.. या महामारी चा काळात आम्ही आमची जबाबदारी पार पाडत असताना तुम्ही आमच्यावर विश्वास ठेवला.

याच गोष्टीचे फार अपरूप आम्हाला वाटते. म्हणूनच हा "धन्यवाद" संदेश साजिरी चा सर्व ग्राहकांना..

तुम्ही केलेल्या समर्थनांचे खुप आभार
#sajireesares&beyond

SAJIREE
Sares and beyond.

हसत रहा, साजिरी संग सजत रहा.

@deepalelecheulkar
साजिरी saares & beyond
ए-५, कदमगिरी अपार्टमेंट्स, मॅकडोनाल्ड्स जवळ,
* हनुमान रोड *
विलेपार्ले (पूर्व), मुंबई.
Contact - 9136405267

माझी शाळा (एका विद्यार्थिनी या दृष्टिकोनातून)

“तुझे जेव्हां जेव्हां सहज मजला दर्शन घडे
स्मृतीचे पूर्वीच्या फलक पुढती खडे ।”

हे कवी गिरीश यांनी केलेले वर्णन माझ्या शाळेला तंतोतंत लागू पडतं. सुदैवाने माझी शाळा माझ्या घराच्या अगदी जवळच आहे.

आजसुद्धा अगदी रोज जाता-येता तिचं दर्शन घडतं. पाच मिनिटं उभी राहून माझी शाळा, तिची विस्तीर्ण इमारत, भव्य पटांगण, त्याच्या कडेला उभे असलेले डौलदार फांद्यांनी बहरलेले आणि आमच्या बालजीवनाचे साक्षीदार असलेले मोठे वृक्ष आणि इमारतीच्या मध्यभागी झळकणारी ‘पार्ले टिळक विद्यालय’ ही शाळेच्या नावाची पाटी हे सारं न्याहाळून घेतल्याशिवाय माझी पावलं पुढे पडत नाहीत.

माझी शाळा म्हणजे “मर्म बंधातली ठेव” आणि शालेय आठवणी म्हणजे जणू आंबटगोड रानमेवा. त्याची लज्जत न्यारीच. या आठवणी म्हणजे मखमली पेटीतील रत्नजडित अलंकार, की ज्याच्या चमकत्या पैलूगणिक आपले बालपण तेजाने उजळून निघावे.

ती शाळा, ते आवडते-नावडते शिक्षक, खडू देणारे शिपाई, रोज ठरावीक वेळी वाजणारी ती घंटा, ती वर्गातील बाकं आणि त्यावर बसणारी आम्ही मुलं, भरपूर तेल लावून घट्ट बांधलेल्या दोन वेण्यांचे आकडे की जे संध्याकाळपर्यंत जस्सेच्या तस्से राहात. कपाळावर बटा येणं किंवा आणणं हा त्या वेळी गुन्हा होता. मुलांचे केससुद्धा सोल्जर कटप्रमाणे कापलेले असत. क्वचित कुणाचे केस वाढलेले दिसले की, “वडिलांना सांग तुला सलूनमध्ये नेऊन केस कापून आणायला” असा उद्धार होत असे आणि त्याचा मुलाला किंवा वडिलांना राग येत नसे. कारण शिक्षक सांगताहेत ते आपल्या भल्यासाठीच ही श्रद्धा होती. आमच्या वर्गातल्या नंदू दळवीची “जुल्फे” पुष्कळदा वाढलेली असायची. त्यामुळे त्याला कटिंगसाठी पैसे देऊ का, इथपासून डोळे तिरळे होतील इथपर्यंत ऐकून घ्यावं लागायचं. आमचा विद्यार्थिनीचा युनिफॉर्म जगातल्या कोणत्याही शाळेत नसेल असा अद्वितीय होता. निळा (डार्क) स्कर्ट व पांढरा ब्लाउज. पण स्वॉर्ट घालणं म्हणजे “अब्रह्मण्यम्”. माझ्या आठवणीप्रमाणे सुधा कामतने प्रथम शाळेत स्कर्ट घालून यायला सुरुवात केली. बाकी आम्ही साऱ्या पांढरा परकर व पांढरा ब्लाउज घालून यायचो. साड्या नेसणाऱ्या विद्यार्थिनी निळी साडी नेसत. विद्यार्थ्यांचा पोशाख निळी हाफ पॅट पांढरा शर्ट असा असे.

आम्ही सर्व आत्ताच्या मुलांच्या तुलनेत जरा बावळट, पण प्रमाणिक होतो. रोजचा गृहपाठ नेमाने करायचो. शिक्षा झाली की आम्हाला वाईट वाटायचं. कारण या शिक्षेची बातमी घरापर्यंत पोचायची. वर्गात जेमतेम ४०/४५ विद्यार्थी असायचे. विलेपार्ले गावही आजच्यासारखं चारी बाजूंनी विस्तारलं नव्हतं. या चिमुकल्या गावाची लोकसंख्या कमी होती. शिक्षकांना प्रत्येक विद्यार्थ्याचा पालक माहीत असायचा आणि आमच्या पालकांना शिक्षक योग्य तेच करतील, असा दृढविश्वास असायचा. त्यामुळे शाळेत शिक्षा झाली की घरीही शिक्षा होत असे. त्यामुळे इमानेइतबारे अभ्यास करणं आम्ही आमचं अद्यकर्तव्य समजत असू. त्या वेळी क्लास नव्हते, शिकवण्या नव्हत्या. एखाद्याला शिकवणी लावणं हा तो ‘ढ’ असल्याचा पुरावा

मानला जायचा.

अशा या माझ्या शाळेत मी इयत्ता ५वीत प्रवेश घेतला आणि ११ वीच्या परीक्षेनंतर विद्यार्थिनी या नात्याने शाळेचा निरोप घेतला. तरीसध्दा आजही माझं मन त्या भूतकाळातील शालेय आठवणीत रममाण होतं. शाळेची घंटा वाजली की, ध्वनिक्षेपकासमोर जयवंत कुलकर्णी, हरदत्त खंडेपारकर प्रथम “ॐ सहनाववतु” हा श्लोक म्हणत. मग मी, कुंदा जोशी, नीला केतकर “या कुन्देन्दुतुषारहार धवला” ही प्रार्थना म्हणत असू. या प्रार्थनेची चाल माननीय पु. ल. देशपांडे यांनी केदार रागात बांधली होती आणि त्यांच्या घरी त्यांनी स्वतः पेटी वाजवून आम्हाला ती शिकवली होती, हे आमचं सद्भाग्यच होतं. प्रार्थना झाल्यावर श्री. पेंढारकर सरांच्या धीरगंभीर आवाजातल्या सूचना होत आणि नंतर वर्गावर्गातून अभ्यासाला सुरुवात होत असे.

आजसुद्धा मला आठवते ती मागची बैठी, कौलारू शाळेची इमारत. हस्तव्यवसाय, चित्रकला, प्रयोग कक्ष तिथेच असायचे. श्री. हर्डीकर सर सूतकताईचा तास घ्यायचे. एका हातात कापसाचा पेळू धरून दुसऱ्या हाताने टकळी फिरवायची कसरत करत सूत कातताना म. गांधींच्या स्वदेशीची ओळख आम्हाला प्राथम इथे झाली.

त्याच इमारतीच्या कोपऱ्यात मोठा, हवेशीर, चारी बाजूंनी खिडक्या असलेला चित्रकलेचा वर्ग होता. चित्रकलेच्या गावडे सरांच्या हातात जादू होती. बघता बघता रेषांच्या साहाय्याने फळ्यावर अनेक आवृत्त्या साकार व्हायच्या. मुक्तहस्ताचित्रे उमटायची आणि आम्ही थक्क होऊन बघत बसायचो. त्यांच्याच प्रोत्साहाने मी चित्रकलेच्या परीक्षा दिल्या. बक्षिसे मिळवली. शाळेत छोटी प्रदर्शने भरवली. गावडे सरांनीच आम्हाला रेषांमधली संगती-विसंगती शिकवली. रंगांमधले नाते आणि भाव सांगितले. माझ्या हातात जे चित्रकलेचे वळण आहे ते गावडे सरांमुळेच.

आता शाळेची जी मुख्य इमारत आहे तिच्यामागे दोन एकमजली इमारती होत्या आणि एक छोट्या मार्गाने त्या जोडल्या होत्या. या इमारतीत कोपऱ्यात आमचा ५वीचा वर्ग होता. जिना लकडी होता. त्यामुळे चाढता-उतरताना धाडधाड आवाज व्हायचा. पण सुळेबाईचा तास असेल तर मात्र आम्ही चोरपावलांनी जिना चढत

असू. शाळेत कडक शिस्तीच्या शिक्षिका तीन. एक प्राथमिक शाळेच्या मुख्याध्यापिका रोडे बाई, दुसऱ्या सुळे बाई आणि तिसऱ्या देशमुख बाई. त्या समोर किंवा आजूबाजूला असतील तर आमची मान वर करण्याची प्राज्ञा नव्हती. त्यांच्या तासाला वर्गात सुई पडली तर आवाज येईल एवढी शांतता असायची. पण त्यांच्यामुळे आम्हाला लागलेली शिस्त तेव्हा आणि आतासुद्धा अनाटायी वाटत नाही.

आमचे व्यायामाचे पाटणकर सर म्हणजे मैदानावरील उत्साहाचे कारंजेच. आवाज असा दणदणीत की कठूनही ऐकू येईल. “हाणू का रड्या पाठीत” हा त्यांचा लाडका शब्दप्रयोग. खो-खो खेळताना चक्रकार कसे फिरायचे, खुंटावक कसे चुकवायचे किंवा प्रतिपक्षातील गड्याला कसे मारायचे, हे ते स्वतः करून दाखवीत आणि आमच्याकडून करून घेत. ते सकाळी ६.३० ला मैदानावर प्रॅक्टिसला बोलवत. शाळेत येतानाच मुलांना गोळा करीत यायचे. “पंतवैद्य” अशी हाक आली की मी शाळेकडे पळत सुटत असे. खेळाचा भरपूर सराव करून घेत. सरांची थेट पालकांपर्यंत ओळख असे. त्यामुळे सराव चुकवला तर लगेच घरी कळत असे. त्या वेळी पालकांचा शिक्षकांवर एवढा विश्वास होता की, आमच्याकडून शिक्षकांविरुद्ध एक अक्षरही ऐकून घ्यायला ते तयार नसत. विद्यार्थ्यांनी चांगले खेळ खेळावेत, भरपूर व्यायाम करावा, त्यांचे आरोग्य चांगले राहावे याकडे सरांचे लक्ष असे. मैदानावरील कोणतेही काम करताना स्वतःला त्यात झोकून देण्याच्या त्यांच्या वृत्तीमुळे ते फक्त व्यायामाचे मास्टर राहिले नव्हते, त्याहूनही अधिक काही होते.

आम्हाला इतिहास शिकविणाऱ्या मं. प्र. कोल्हटकर बाई म्हणजे एक आश्चर्यच अशी आमची भावना होती. त्या शांतपणे, संथ चालीत वर्गात यायच्या. पाठ्यविषय सांगायच्या आणि पाठ्यपुस्तकात न बघता राजांची नावे, त्यांच्या आयुष्यातील घटना, सन, अगदी तोंडपाठ असल्यासारख्या सांगायच्या. त्या सांगताहेत ते बरोबर आहे का हे पाहण्यासाठी आम्ही पुस्तक उघडून खात्री करून घ्यायचो. पण सगळे अचूक असायचे. इतिहासासारखा रुक्ष, अवघड विषय लक्षात ठेवणाऱ्या कोल्हटकर बाईंचे आम्हाला अपार कौतुक वाटायचे.

आम्हाला एका वर्षी भूगोल शिकवायला भागवत सर होते. ते वर्गात अशा आवेशात

यायचे की, वादळच आल्यासारखे वाटायचे. मोठ्या, घोगऱ्या आवाजात बोलायला लागले की, पेंगणारे विद्यार्थीसुद्धा खाडकन् जागे व्हायचे. त्यांना एका जागी उभं राहणं माहीतच नव्हतं. प्लॅटफॉर्मवरून खाली, खालून वर, कधी विद्यार्थ्यांच्या रांगांमधून झपाट्याने फिरत शिकवायचे, कधी फळ्यावर आकृती काढायचे, कधी नकाशात ठिकाण दाखवायचे. भागवत सर म्हणजे मूर्तिमंत चैतन्य, उत्साह. विद्यार्थ्यांच्या भूगोल शिकवण्याच्या उत्साहापेक्षा त्यांचा शिकवण्याचा उत्साहच दांडगा होता. त्या उत्साहाने आम्ही भारून जायचो. त्याच धुंदीत पुस्तके उघडायचो. त्यांच्या प्रश्नची चूक-बरोबर उत्तरे द्यायचो. पण तो तास कसा जिवंत वाटायचा. तेव्हापासून कुठलाही विषय असो, शिक्षक स्वतः उत्साही असला पाहिजे हे तत्व मनावर बिंबले.

आमचे ‘मराठी’ चांगले व्हायला कारणीभूत आमचे शिक्षकच. त्यांनीच आमच्या मनात मायबोली विषयी अभिमान, प्रेम निर्माण केले.

आमच्या शाळेचे मुख्याध्यापक माननीय पेंढारकर सर हे एक उत्कृष्ट शिक्षक होते. मराठी व संस्कृत हे त्यांचे हातखंडा असलेले विषय. त्यांची ओघवती वाणी, सुस्पष्ट उच्चार (अगदी “श” आणि “ष” यांच्या उच्चारातील फरकसुद्धा) कोणत्याही पाठाचे नेमके मुद्दे मांडण्याची पद्धत यामुळे पाठ्यविषय मनावर ठसत असे. पाठ संपल्यावर त्यांचे एक नेमके नेटके विवेचन ते करीत, ते केवळ अवर्णनीय असे. सर स्वतः शिस्तप्रिय होते. त्यांचे बोलणे आखीव-रेखीव होते. त्यात पाल्हाळ नसे. आमची शाळा या पेंढारकरी शिस्तीत घडत होती, वाढत होती.

मराठी कवितेतील रसाळ काव्य आम्ही अनुभवलं ते कुडाळकर आणि तिनईकर बाईंमुळे. कवितेतील भाव त्या इतक्या हळुवारपणे उलगडून दाखवत की, तो तास कधी संपूच नये असं वाटे. कविता शिकवल्यानंतर त्या आपल्या नाजूक, कातर आवाजात कविता गाऊन दाखवत, तेव्हा ती कविता आमच्या अंतर्मनाला स्पर्शून जाई. त्यांच्या कविता गायताने पन्नास टक्के कविता समजत असे. उरलेली रसाळ विवेचनाने उमजत असे.

मराठी, हिंदी शिकवणारे हर्डीकर सर एक ध्येयवादी व तत्त्वनिष्ठ शिक्षक होते. मला अजूनही आठवतंय, एकदा सर पं. महादेव शास्त्री जोशी यांची ‘मानिनी’ ही कथा शिकवत होते. त्यातील ताईचा भावाच्या लग्नात होणारा अपमान, तरीही स्वाभिमानाने गरिबीत ताठ मानाने जगणारी ‘ताई’ सरांनी आमच्या डोळ्यासमोर अशी सुंदर उभी केली की, वर्गात आलेल्या एज्युकेशन इन्स्पेक्टरांनीसुद्धा सरांना शाबासकी दिली होती.

“मराठीसारखी रसाळ भाषा नाही” असे आग्रहाने प्रतिपादन करणारे होते गांगल सर. आपल्या शुद्ध, स्पष्ट उच्चारानी, ठाशीव शब्दात ते कधी कवितेतील तर कधी पाठातील मर्मस्थाने उलगडून दाखवायचे. विद्यार्थ्यांनी पाठातले नेमके काय घ्यायचे हे सांगण्यावर त्यांचा भर असे. स्वतःला पटलेला मुद्दे ते आग्रहाने मांडत. चांगल्या-वाईटाचा नीरक्षीरविवेक त्यांनीच आम्हाला शिकवला. तत्कालीन सामाजिक घटनांचा ऊहापोह पाठाच्या अनुषंगाने करणारे ते एकटेच. चांगले नागरिक व्हायला कोणत्या गोष्टी

आवश्यक आहेत याचा जाणीवपूर्वक उल्लेख ते करीत. गोरे, घारे आपल्या तीक्ष्ण डोळ्यांनी दुसऱ्याच्या अंतःकरणाचा वेध घेणारे गांगल सर आजही माझ्या डोळ्यासमोर उभे राहतात. ते एक उत्तम कवी होते. शि.म.परांजपे यांच्या स्मरणार्थ त्यांनी एक कविता केली होती. “ज्ञानदेवीच्या मराठीयेच्या मानाचे भूषण, आपुले मृत्युंजय जीवन” त्या कवितेला चाल लावून ती मी ध्वनिक्षेपकावरून सादर केली तेव्हा मा. पेंढारकर सर आणि गांगल सरांनी दिलेली शाबासकी मला अजूनही आठवते.

शास्त्र शिकवणारे तारकुंडे सर म्हणजे खिलडू वृत्ती आणि मनमोकळेपणा यांचा उत्तम नमुनाच. त्यांची भव्य, उंच शरीरयष्टी पाहून आम्हाला प्रथम भीती वाटायची पण मग कळून

भावनेरूप त्यांच्या आवाजात चढ-उतार येत असे, तो मोठा आल्हाददायक वाटे. तेही इंग्रजीतूनच बोलत, पण आमचे मख्ख चेहरे बघून मग चार-दोन मराठी शब्दांची पेरणी करीत.

गणिताचे बी. एन. जोशी सर म्हणजे अफलातून व्यक्ती होती. भरभर बोलायचे, पण गणित उत्तम शिकवायचे. चांगले कुटुंबवत्सल होते. पण आम्हा मुलींशी बोलताना एक तर हातातल्या पुस्तकात बघून तरी बोलायचे किंवा वेगळ्याच दिशेला बघत बोलायचे. चालताना जितकं रस्त्याच्या कडेने चालता येईल तेवढं कडेने जायचे. एवढा मोठा रस्ता सोडून ते असे का चालायचे हे आम्हाला न उलगडलेले कोडे होते.

गणित विषय चांगला शिकवणारे दुसरे सर

शाळेतून इतर परीक्षाही देता येत असत. संस्कृत, हिंदी, चित्रकला या विषयांच्या परीक्षांना बसता येत असे, एकदा टिळक विद्यापीठाच्या संस्कृत परीक्षेच्या आधी मी आजारी होते, त्यामुळे परीक्षेला बसू नये असे वाटत होते. पण पेंढारकर सर म्हणाले, “आठ दिवस आहेत अजून, आठ दिवसांत मनात आणले तर इकडे जग तिकडे करता येते” त्यांच्या या उद्गारांमुळे मला स्फूर्ती आली आणि मी जिद्दीने अभ्यास करून परीक्षा दिली. मी त्या परीक्षेत पहिली आले. हर्डीकर सरांनी आमची हिंदीची तयारी इतकी चांगली करून घेतली होती की, संपूर्ण वर्षा युनिव्हर्सिटीत मी हिंदीच्या परीक्षेत पहिली आले होते.

आमच्या शाळेत टिळक पुण्यतिथीचा

कार्यक्रम पंढार मोठ्या प्रामाणावर होत असे. एका वर्षी आमच्या तिनईकर बाईंनी आणि शाळेचा एक विद्यार्थी हरदत्ता खंडेपारकर याने लो. टिळकांच्या जीवनावर दोन संगीतिका रचल्या होत्या. त्या गीतांना सुंदर चाली दिल्या. मी, कुंदा जोशी, नीला केतकर, शरद पडळकर, दुर्गेश चंदावरकर यांनी त्या संगीतिका टिळक पुण्यतिथीच्या निमित्ताने टिळक मंदिरात सादर केल्या होत्या. त्या ऐकायला लकांची इतकी गर्दी झाली की, लोकाग्रहास्तव दुसरे दिवशी परत त्या संगीतिका आम्ही सादर केल्या.

आमचा शाळा लो. टिळकांच्या तात्वांना अनुसरूनच चालक मंडळींनी चालवली होती. राष्ट्रनिष्ठा,

देशाभक्ती ही त्यांची मूल्ये होती. या चालक मंडळींशी आम्हा विद्यार्थ्यांचा संबंध कुठून येणार? पण एखादेवेळी कचेरीजवळ शिपायाकडे खडू मागायला गेलो की तो ओरडे, “चला, चला इकडे येऊ नका, आज पारधीसाहेब येणार आहेत” दादासाहेब पारधी, अण्णा साठे, बाबुराव परांजपे, बाबासाहेब पेठे अशी नावे कधीतरी कानावरून जात. त्या मान्यवरांचे आम्ही शतशः ऋणी आहोत. कारण त्यांनी ध्येयनिष्ठेने शाळा चालवली आणि ती ध्येयनिष्ठा अनेक बाजूंनी झिरपत झिरपत आमच्यापर्यंत येऊन पोचली.

आमचा उत्साही वर्ग अजून माझ्या डोळ्यासमोर उभा राहतो. वर्गातली मुले-मुली हुशार होत्या. कोणी मराठीत चांगले मार्क मिळवायची, तर कोणी इंग्रजीत, कोणी गणित उत्तम तर कोणी शास्त्रात सर्वोच्च गुण मिळवायचा. वर्गात पहिल्या दहा क्रमांकात येण्यासाठी निकोप स्पर्धा असे. रजनी ठकूर, शरयू जोशी, वांद्र्याहून येणारी प्रमिला सामंत, बोरीवलीहून येणारी शरयू करोडे, उषा पंडित, कांता नायक अशा मैत्रीणी आणि गौरांग कासरगोड, अनिल देशपांडे, राजगरू, भांडारकर, नंदू दळवी, शशिकांत जाधव, इ. वर्गमित्र अजूनही आठवतात. ते भेटतात तेव्हा जुन्या आठवणींना उजाळा मिळतो. पण निंबाळकर मात्र परत कधी भेटली नाही की तिचा पत्ता मिळाला नाही. पार्ल्यात स्टेशनसमोर एक

मोठा मोरबंगला होता. त्यात निंबाळकर नावाचे संस्थानिक राहात. तिने एकदा मला तिच्या घरी नेले होते. वेवढ्यातरी मोठ्या हॉलमध्ये सिंहासनासारख्या सुंदर खुर्चीवर एक सुंदर, प्रौढ स्त्री शालू नेसून बसली होती. माझ्या मैत्रीणीने त्या स्त्रीची ओळख करून दिली. “या आमच्या आईसाहेब” आईसाहेबांचा थाटतर अगदी राणीसाहेबांसारखा होता. एका सेविकेने चांदीच्या तबकातून चांदीच्या मोठ्या ग्लासमधून सरबत आणलं. ग्लास एवढा जड होता की, मला दोन्ही हातांनी उचलावा लागला. थंडगार, केशरी सरबत अगदी उत्कृष्ट होतं. त्यानंतर मोरबंगला पडला. तिथे दिनानाथ मार्केट झाले. निंबाळकर कुठे गेली ते कळलंच नाही. बाकीच्या मैत्रीणी भेटतात पण निंबाळकर भेटेल का? हे प्रश्नचिन्ह मनाला सतावत राहतं.

आमच्या शालेय जीवनातला सर्वोच्च आनंदाचा समारंभ म्हणजे वार्षिकोत्सवाचा. नाच, गाणी, नाटके यांची प्रॅक्टिस, दोन दिवस नुसती धम्माल, त्यानंतर जेवण आणि मग सुट्टी. आम्ही सर्व वार्षिकोत्सवाची चातकासारखी वाट पाहायचो. वार्षिकोत्सवात मला, कुंदा जोशीला आणि नीला केतकरला खूप भाव मिळायचा. कारण तेव्हा रेकॉर्ड डान्सची पद्धत नव्हती. त्यामुळे प्रत्येक नृत्याच्या वेळी आम्हाला गाणी म्हणावी लागायची आणि प्रत्येक कार्यक्रमात गायिका म्हणून आमच्या नावाची घोषणा झाली की, माझे मन आनंदाने मोहरून जायचं. तिनईकर बाई आमचे नाच बसवायच्या, नाटवं बसवायच्या. त्यांनी बसवलेले “तार्यामामा” हे नृत्य अजूनही मला आठवते.

वार्षिकोत्सवात माझा गाण्याचा कार्यक्रम होत असे. दोन-तीन निवडक गाणी मी म्हणत असे. श्री. पेंढारकर सर मला पार्ले टिळकची “कोकिळा” म्हणत. गाणी झाली की मला आशीर्वाद देत. “मोठी गायिका हो” तो त्यांचा आशीर्वाद मला खरा करता आला नाही, याची खंत मनाला जाणवते.

वार्षिकोत्सवातल्या बक्षिस समारंभाची मी आतुरतेने वाट बघायची. चित्रकलेची, निबंधाची, वक्तृत्वाची, गायनाची आणि अभ्यासातलीसुद्धा अशी कितीतरी बक्षिसे मला मिळत. ती बक्षिसांची लूट बघून माझ्या आई-वडिलांना आणि माझ्या भावंडांना, माझ्या शेजाऱ्यांनासुद्धा माझा अभिमान व कौतुक वाटत असे.

वार्षिकोत्सवानंतर होणारे जेवण हा सर्व समारंभाचा कळसाध्याय असे. नव्या इमारतीच्या गच्चीवर जेवणाचा कार्यक्रम असे. खाली चौकत स्वयंपाक होई. वरच्या मजल्यावर स्वयंपाकाची भांडी नेण्यासाठी दोन कप्या बसवल्या जात. मग मुलांची पंगत बसे. पंगत बसली की तिनईकर बाईंनी केलेलं गाणं आम्ही ध्वनिक्षेपकावरून म्हणत असू-

“मजेदार मसालेभात, मारा हात उभा आडवा
अन् तसा अनुभवा जिलबीचा गोडवा
ध्या खट्टा, मिट्टा, चालू द्या मस्करी थट्टा
अन् मजेत करू या सगळा चट्टामट्टा”

शाळेने आम्हाला भरभरून दिले. शाळेने आम्हाला प्रेम दिले, ज्ञान दिले, बदलत्या जगाचे भान दिले. ध्येयनिष्ठेसाठी प्रसंग पडला तर लढण्याचे वाण दिले. पुनर्जन्म आहे की नाही मला माहीत नाही. पण असलाच तर देवा! मला याच परिसरात जन्माला घाल म्हणजे मला परत याच शाळेत येता येईल.

विद्या पेठे (पंतवैद्य)
९९६९५६०६६६

चुकलं की, सर अगदी हळुवार अंतःकरणाचे आहेत. शास्त्राचे प्रयोग करताना आम्ही चुकलो तरी रागावणं त्यांना माहीत नव्हतं. ते सदा हसतमुख असत. तारकुंडे सर म्हणजे क्रिकेट असं समीकरण होतं. तेव्हासुद्धा शिक्षक संघ विरुद्ध विद्यार्थी संघ असे क्रिकेटचे सामने व्हायचे आणि त्यात सरांची सिक्सर अगदी ठरलेलीच असायची.

नववीत असताना आम्हाला सामंत नावाचे सर इंग्रजी शिकवायला आले होते. तेव्हा ते वसई-विरारसारख्या लांबच्या भागातून येत असत. ५-६ महिनेच ते शाळेत होते. पण तेवढ्या कळात ते त्यांच्या सुंदर, अस्खलित इंग्रजीचा ठसा आमच्या मनावर उमटवून गेले. ते परदेशातून शिकून आले होते, पण ध्येयवादी असल्यामुळे आणि शिक्षण क्षेत्रात काहीतरी करण्याची जिद्द असल्यामुळे ते या क्षेत्रात आले, अशी चर्चा कानावर यायची. इंग्रजीच्या तासाला संपूर्ण तास इंग्रजीतूनच बोलणारे ते पहिलेच सर. पहिले कही तास त्यांच्या इंग्रजी अक्षरशः डोक्यावरून गेलं, पण आता आपल्याला थोडंफार समजतंय अशी जाणीव होत असतानाच सर शाळा सोडून गेले. “तुम्ही इंग्रजी असंच शिकलं पाहिजे, मराठीतून इंग्रजी शिकलात तर ते तुम्हाला कधीच येणार नाही!” यावर त्यांचा ठाम विश्वास होता.

श्री. बा. वा. कुळकर्णी सरांचं इंग्रजी शिकवणं म्हणजे वारं हळुवार मोरपिसान्यासारखं, कविता-धडा वाचताना

होते उदगीरकर. गणितासारखा रुक्ष विषयपण सोपा करून सांगायचे. ते गणितातले तज्ज्ञ होते. कोणतेही गणित असो, प्रमेय असो ते ताबडतोब सोडवून घ्यायचे. त्यांना नेमकं बोलणं आवडायचं. फालतू गप्पा मारलेल्या आवडायच्या नाहीत.

मेढेकर सर, मु. ल. वैद्य सर, सबनीस सर, आंबेकर सर, पळसुळे सर, ह. के. पटवर्धन, प. दि. पटवर्धन, पाटणकर बाई, चिपळूणकर बाई, काही दिवस पु. ल. देशपांडे यांच्या पत्नी सुनीता बाई हे सारे शिक्षक-शिक्षिका सरळ-साधे-प्रामाणिक होते. त्यांनी आम्हाला तळमळीने शिकवले. कधी त्यांनी आम्हाला शिक्षा केली, कधी धमकावले. पण ते सारे आईच्या मायेनेच. या साऱ्या शिक्षकांनी आम्हाला भरभरून दिले, त्यांची मी कधी उतराई होऊ शकणार नाही.

आमच्या शाळेने आम्हाला खूप दिले. “देता किती घेशिल दो कराने” अशीच आमची अवस्था होती. निबंध स्पर्धा, वक्तृत्व स्पर्धा, नाट्य-उतारे पाठांतर, अवांतर वाचन स्पर्धा, इ. अनेक स्पर्धांची दालनं आमच्यासाठी खुली होती. विद्यार्थ्यांचं अवांतर वाचन वाढावे म्हणून श्री. पेंढारकर सरांनी एक नवीन योजना सुरु केली होती. दर सहा महिन्यांनी एक पुस्तक आम्हाला वाचायला दिले जाई. त्या पुस्तकावर एक पेपर असे. यातील पहिल्या क्रमांकाचे बक्षिस मला मिळाले होते. याप्रमाणे वरील सर्व स्पर्धात भाग घ्यायचा आणि खूप बक्षिसे मिळवायची, यात मला अत्यानंद वाटायचा. माझ्या आईने ती सर्व बक्षिसे कितीतरी वर्षे जपून ठेवली होती.